

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยค้นคว้าจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยต่างๆ ซึ่งได้รวบรวมและนำเสนอตามประเด็น ดังนี้

1. ประวัติและผลงานนวนิยายของ “กึ่งฉัตร”
 2. ความหมายและองค์ประกอบของนวนิยาย
 3. ตัวละครในนวนิยายและคุณค่าของวรรณกรรม
 4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม
 5. ทฤษฎีโครงสร้าง
 6. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบุคลิกภาพ
 7. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ตามแนวคิดของซิกมันด์ ฟรอยด์
 8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ดังมีสาระสำคัญต่อไปนี้

1. ประวัติและผลงานนวนิยายของ “กึ่งฉัตร”

กึ่งฉัตร เป็นนักเขียนหญิงอีกคนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการเขียนงานวรรณกรรม ประเภทนวนิยาย ผลงานของกึ่งฉัตร ได้รับความนิยมและการยอมรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี ส่งผลให้มีชื่อเสียงและได้รับความสนใจทั้งทางด้านข้อมูลประวัติและผลงาน จากผู้ที่ติดตามอ่านนวนิยาย ของนักเขียนท่านนี้เป็นจำนวนมาก

ประวัติของ “กึ่งฉัตร”

กึ่งฉัตรเป็นนามปากกาของ นางสาวปาริฉัตร ศาสติคุปต์ (ป๊วย) เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2511 เป็นบุตรสาวของ พล.ร.อ.วิเชียร และคุณอรุณ ศาสติคุปต์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วารสารศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน สาขาหนังสือพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กึ่งฉัตรเริ่มสนใจอ่านหนังสือตั้งแต่สมัยเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น รักอ่านและอ่านหนังสือได้แทบทุกประเภท จึงเกิดความรู้สึกรักอยากเขียนหนังสือให้ผู้อื่นอ่าน จะได้มีอารมณ์ร่วม

ทั้งหัวเราะและร้องไห้ไปกับตัวละคร อย่างที่ตัวเองเคยรู้สึกและสัมผัสบ้าง จึงเริ่มต้นเขียนเรื่องสั้น เวียนให้เพื่อนในชั้นอ่านก่อน พอขึ้นชั้นปีที่ 2 ในมหาวิทยาลัยก็เริ่มมีบทความลงในหนังสือพิมพ์ บางฉบับและนิตยสารอีกหลายเล่ม เช่น สตรีสาร แพร่สุดสัปดาห์ ขวัญเรือน เมื่อเรียนมหาวิทยาลัย ปีสุดท้าย จึงได้เริ่มต้นเขียนนวนิยายเรื่องยาวเรื่องแรก คือ พรพรหมอลเวง โดยอาศัยนิสัยใจคอ เพื่อนสนิทมาเป็นตัวเอกของเรื่อง กิ่งฉัตรเริ่มต้นทำงานครั้งแรกที่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการปริทรรศน์ อยู่ประมาณ 2 ปี ก่อนลาออกมาเขียนหนังสือเป็นอาชีพจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

กิ่งฉัตรมีแนวคิดในการทำงาน คือ เขียนหนังสือตามใจคนเขียนเป็นหลัก เพราะถือว่า คนเขียนเป็นคนอ่านคนแรก ถ้าอ่านแล้วสนุก คนอ่านส่วนหนึ่งที่มีการชอบเรื่องในแนวเดียวกันก็คง สนุกด้วย เขียนในสิ่งที่ชอบที่ถนัดและเขียนด้วยใจรักการทำงาน กิ่งฉัตรเคยมีนามปากกาใน การเขียนเรื่องสั้นว่า “ทองกลางสาย” แต่พอเขียนเรื่องยาวแนวรักโรแมนติกก็ได้ใช้ “กิ่งฉัตร” มาตลอด นามปากกานี้มาจากชื่อจริงตัวสุดท้ายคือ “ปาริฉัตร” ส่วนกิ่งนี้เธอบอกว่าเหมือนกับ กิ่งก้านสาขาที่แยกออกมาจากต้น คือ เวลาเขียนหนังสือจะรู้สึกว่ามีใจตัวเอง ปัจจุบันมีนามปากกา ใหม่อีกชื่อหนึ่งคือ “อลิษา” ซึ่งใช้สำหรับการเขียนนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน

กิ่งฉัตรเคยเกริ่นนำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงที่มาและแรงบันดาลใจในการเขียน นวนิยาย แต่ละเรื่อง ดังปรากฏในหน้าคำนำ “จากผู้เขียน” ในหนังสือนวนิยายหลายๆ เรื่องของกิ่งฉัตร ตัวอย่างเช่น นวนิยายเรื่อง “รหัสหัวใจ” กิ่งฉัตร (2553:คำนำ) ได้เขียนเล่าพอสรุปได้ว่า ในช่วงสองปี ที่ทำข่าวอยู่นั้น มีภาพข่าวและสีหน้าแววตาของคนในข่าวหลายชิ้นที่ติดตาฝังใจและชัดเจนราวกับ เพิ่งพบเจอหรือสัมผัสไปเมื่อไม่นานมานี้ ทั้งๆ ที่จริงแล้ว เหตุการณ์เหล่านั้นได้ผ่านมาเป็นระยะเวลา กว่าสิบปีแล้วก็ตาม หากเปิดเรื่องรหัสหัวใจ จึงเป็นอีกหนึ่งในความทรงจำที่เด่นชัดจากการทำข่าว ของเด็กหญิงคนหนึ่ง ที่กิ่งฉัตรเคยได้พบและสัมผัสมาจริงๆ หลังถูกกรงเหล็ก ในวันลอยกระทง เมื่อปี พ.ศ.2533 ภาพพฤติกรรมที่อาละวาดร้องไห้เมื่อไม่ได้ตั้งใจของเด็ก จนตำรวจบางคน ต้องปิดปากด้วยบูหรั้นนั้น เป็นภาพที่กิ่งฉัตรบอกว่าจำได้อย่างแม่นยำ จนทำให้เกิดแรงบันดาลใจ นำมาสร้างเป็นชีวิตส่วนหนึ่งของตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้ และได้กำหนดให้ตัวละครพบความสุข ในตอนจบของเรื่อง ด้วยหวังว่าชีวิตของเด็กผู้นั้นคงจะดำเนินไปอย่างมีความสุขบนเส้นทางที่ถูกต้อง เหมือนตอนจบในนวนิยายของคนด้วยเช่นกัน อีกหนึ่งตัวอย่างในนวนิยายของกิ่งฉัตร ที่บุคลิกภาพ หรือเรื่องราวของตัวละครมีการจำลองภาพมาจากชีวิตจริงของบุคคลที่นักเขียนท่านนี้รู้จักและ สัมผัสข้อมูลมา ดังคำกล่าวของกิ่งฉัตรที่ปรากฏในหน้าคำนำของนวนิยายเรื่อง ไฟกระจ่างดาว ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายในชุดสามทหารเสือสาว ได้แก่เรื่อง มายาตะวัน มนต์จันทร์ และไฟกระจ่างดาว นวนิยายทั้งสามเรื่องนี้มีตัวละครต่อเนื่องกัน กิ่งฉัตร (2554:คำนำ) ได้กล่าวขอบคุณผู้ให้ข้อมูล สำหรับการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ ไว้ตอนท้ายของคอลัมน์จากใจผู้เขียนว่า “ขอขอบคุณผู้หญิงทุกคน

ที่ดิฉันเคยสัมภาษณ์ เด็กทุกคนที่ดิฉันเคยไปทำข่าวมา เรื่องราวของทุกคนคือข้อมูล ล้ำค่าของนวนิยายเรื่องนี้”

นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความจากบทสัมภาษณ์นักเขียนในเว็บไซต์ Thaiwriter.org (สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2556) ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย โดยมีการนำบทสัมภาษณ์ของกึ่งจักร เกี่ยวกับกลวิธีการกำหนดหรือสร้างบุคลิกภาพตัวละครในนวนิยายของท่านมานำเสนอไว้ ดังนี้

การสร้างบุคลิกตัวละครนั้น เมื่อเริ่มต้นเขียนใหม่ๆ มัก "ยืม" เอาจากคนรอบตัว เพื่อนฝูงคนรู้จัก คนในครอบครัว วิธีนี้ค่อนข้างง่ายเพราะมีตัวอย่างค่อนข้างชัดเจน เราได้ว่าถ้าเกิดสถานการณ์อย่างนี้ เขาหรือเธอจะตัดสินใจอย่างไร แต่พอเขียนนานๆ ไป เอาคนรอบข้างมาขายหมดแล้วก็ต้องคิดเอาเอง กำหนดเอาเองว่าพล็อตแบบนี้ตัวละครแบบไหนเรื่องถึงจะสนุก เรื่องถึงจะน่าสนใจ

จากข้อมูลข้างต้น “กึ่งจักร” นับว่าเป็นนักเขียนที่มีประวัติน่าสนใจและน่ายกย่องทั้งทางด้านครอบครัว การศึกษาและการประกอบอาชีพการงาน โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ที่ปฏิบัติงานโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจรรยาบรรณในวิชาชีพ ในขณะเดียวกันก็มีแนวความคิดที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่นแนวคิดในการสร้างผลงานการเขียนที่ยึดหลักการว่า เขียนหนังสือตามใจคนเขียนเป็นหลักก่อน เพราะตัวเองคือผู้อ่านคนแรก หากคนอ่านแล้วชอบและรู้สึกสนุก คนอ่านที่นิยมอ่านเรื่องในแนวเดียวกันก็จะรู้สึกชอบและสนุกไปด้วย กล่าวคือเป็นการประเมินงานด้วยตนเองก่อนเป็นอันดับแรก นับเป็นแนวคิดที่น่าสนใจมากทีเดียว

ผลงานนวนิยายของ “กึ่งจักร”

นางสาวปาริฉัตร ศาติคุปต์มีผลงานนวนิยายที่ใช้นามปากกาว่า “กึ่งจักร” และได้รับการพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก จากสำนักพิมพ์อรุณ ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ในเครืออมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) เรียงตามลำดับปีที่พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ดังนี้

ลำดับ	ปี พ.ศ.	ชื่อเรื่องนวนิยาย
1.	2535	พรพรหมอลเวง
2.	2536	มายาตะวัน
3.	2537	ละครเล่ห์เสน่ห์หา
4.	2537	เสราคารัก
5.	2538	ด้วยแรงอธิษฐาน
6.	2539	บ้านอัญชัน
7.	2539	ตามรักคืนใจ
8.	2539	ดวงใจพิสุทธิ์
9.	2540	แสงดาวฝั่งทะเล
10.	2540	เพรงเงา
11.	2541	บ่วงหงส์
12.	2541	ดั่งไฟใต้น้ำ
13.	2541	มนต์จันทร์รา
14.	2542	มีเพียงรัก
15.	2543	รอยพรหม
16.	2543	लगलित
17.	2544	ลำนาลม
18.	2544	ลำนางจันทร์
19.	2545	สืบลับรหัสรัก
20.	2545	พราญปรารถนา
21.	2546	รหัสหัวใจ
22.	2546	ในเรือนใจ
23.	2547	ฟ้ากระจ่างดาว
24.	2547	สูตรเสน่ห์หา
25.	2547	นางบาป
26.	2548	หิมะกลางทะเลทราย
27.	2548	แกะรอยรัก
28.	2548	ค่าของหัวใจ

ลำดับ	ปี พ.ศ.	ชื่อเรื่องนวนิยาย
29.	2550	สะพานอธิษฐาน
30.	2550	คลื่นดวง
31.	2551	สาปพระเพ็ง
32.	2552	เพียงใจที่ผูกพัน
33.	2554	รุ่งอรุณ
34.	2554	ลับดวงใจ
35.	2555	ลีลาวดีเพลิง
36.	2557	ปล่อยใจไปกับ...เช็ก

การศึกษาผลงานนวนิยายของกัณฐกรทั้งหมดนี้ ใช้เป็นแนวทางให้ผู้วิจัยสามารถเลือกเรื่องในนวนิยายที่ได้รับการพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ระหว่าง พ.ศ.2541-2554 ซึ่งถือได้ว่ายังอยู่ในช่วงยุคสมัยที่ไม่นานเกินไปนัก น่าจะทำให้เราสามารถร่วมจินตนาการหรือร่วมเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่สะท้อนผ่านนวนิยายออกมาได้ง่ายขึ้น เพื่อนำมาศึกษาลักษณะ โครงสร้างของนวนิยาย บุคลิกภาพของตัวละครเอก และคุณค่าที่มีต่อสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

2. ความหมายและองค์ประกอบของนวนิยาย

ความหมายของนวนิยาย

จากการศึกษาความรู้ในเอกสาร คำราชของผู้รู้หลายท่านทำให้ทราบว่า นวนิยายเป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรมลายลักษณ์ แต่งในรูปของร้อยแก้วมีลักษณะแตกต่างจากเรื่องแต่งแบบเดิมที่เรียกว่า นิยาย หรือนิทาน และที่เรียกว่า “นวนิยาย” ก็เพราะถือเป็นนิยายแบบใหม่(novel) ตามแบบตะวันตกนั่นเอง อย่างไรก็ตามในภาษาพูดโดยทั่วไปนิยมเรียกว่า “นิยาย” ซึ่งกะทัดรัดกว่า นวนิยายนั้นเป็นเรื่องราวที่มีลักษณะสมจริงมากกว่านิทานหรือนิยายแบบเดิม บางครั้งอาศัยฉากหรือเหตุการณ์จริงหรืออิงความเป็นจริง มีบทสนทนาและบรรยายเหตุการณ์อย่างปูชนทั่วไป นวนิยายไทยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามกาลเวลา ปัจจุบันการศึกษาของประชาชนในประเทศไทยโดยเฉลี่ยสูงขึ้น ทำให้ความต้องการบริโภคอาหารสมองและเรื่องราวบันเทิงคดีต่างๆ มากขึ้นตามไปด้วย วิวัฒนาการของนวนิยายไทยจึงน่าจะมีพัฒนาการต่อไปอีกนาน และนอกจากให้ความบันเทิงแล้ว นวนิยายยังสามารถบอกเล่าเรื่องราวชีวิตและประวัติศาสตร์ชาติไทยให้คนรุ่นต่อไปได้นำมาศึกษาอีกทางหนึ่ง มีผู้รู้ได้อธิบายความหมายของคำว่า “นวนิยาย” ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2522:180) ได้อธิบายถึงนวนิยายว่า “นวนิยายเป็นบันเทิงคดีที่แต่งขึ้น โดยอาศัยเค้าความจริงของชีวิตมนุษย์ แต่ไม่ใช่เรื่องจริงแท้ทีเดียว”

ในขณะที่ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2522:113) ได้อธิบายความหมายของนวนิยายไว้ว่า “นวนิยาย เป็นเรื่องแต่ง มีตัวละครที่สมมุติขึ้น แม้จะแต่งเรื่องของบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงๆ ก็ทำให้ผู้อ่านรู้ว่าไม่ได้เขียนเรื่องจริง แต่วิถีเจระจาของตัวละครจะจริงมากที่สุด นิยมให้เป็นไปตามฐานะและวัย พยายามวาดภาพให้เห็นอาการกิริยาของตัวละครได้ชัด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยดำเนินเรื่อง”

สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ 15 (2522:9450) ได้อธิบายความหมายของนวนิยายในสมัยปัจจุบันว่า

นวนิยาย หมายถึงเรื่องที่คุณเขียนแต่งขึ้น เพื่ออ่านให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน รูปแบบของนวนิยายสมัยนี้ ได้มาจากประเทศฝ่ายตะวันตกเมื่อรัชกาลที่ 6 กรุงรัตนโกสินทร์ หรือประมาณ 75 ปีเศษมานี้ แต่เดิมมีเพียงนิทานชาดก นิทานอิงพงศาวดารจีน มอญ และนิทานพื้นเมือง พื้นบ้าน ที่มีรูปแบบเหมือนฟังการเล่านิทาน แต่นวนิยายมีกลวิธีแบบใหม่ มาปรับปรุงวิธีเล่าเรื่องแต่เดิมให้มีรสชาติเพิ่มขึ้น

ธวัช ปุณโณทก (2527:87) ได้ให้ความหมายว่า “นวนิยายเป็นโครงเรื่องจำลองจากชีวิตจริง สามารถแสดงให้เห็นเหตุผลที่ปรุงแต่งชีวิตนั้นขึ้นจากหลักความจริงทั้งปวงและมีการวิเคราะห์เห็นพฤติกรรมตามหลักจิตวิทยา”

กระแสร มัลยาภรณ์ (2530:49) ได้อธิบายความหมายของนวนิยายว่า “นวนิยาย คือเรื่องสมมุติ (fiction) ที่หมายถึงคำว่า novel ซึ่งอังกฤษเอามาจากภาษาอิตาลีว่า novella แปลว่าใหม่และใช้ในความหมายที่ว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ในขณะนั้นและเป็นเรื่องยาว”

เปลื้อง ณ นคร (2535:191) ได้ให้ความหมายของนวนิยายว่า “นวนิยาย หมายถึง เรื่องราวที่มีพฤติกรรมต่อเนื่องกัน เรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องที่สมมุติแต่งขึ้น แต่อาจมีมูลความจริงแฝงอยู่ก็ได้ ไม่กำหนดตัวละคร มีความยาวตั้งแต่ 40,000 คำขึ้นไป ความมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลิน แต่บางทีนักเขียนก็ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเย้ยหยันเสียดแทง แนะนำสั่งสอนหรือแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือหลักธรรมต่างๆ”

นวนิยายมาจากภาษาอังกฤษว่า novel และแปลจากภาษาอิตาลีว่า novella ซึ่งสอดคล้องกับในพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อังกฤษ-ไทย (2539:255) ได้ให้ความหมาย คำว่า Novel [n] หมายถึง นวนิยายหรือหนังสืออ่านเล่น

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2556:608) ได้ให้คำจำกัดความของนวนิยายไว้ว่า “นวนิยายเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาวรูปแบบหนึ่ง มีตัวละคร โครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่องและสถานที่ ที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง”

วิบูลย์วรรณ นฤกษานุเคราะห์ (2549:214-215) ได้สรุปความหมายของนวนิยายไว้ว่า “นวนิยาย คือวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทหนึ่ง ที่ผู้เขียนสมมติเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น แต่อาจมีความจริงบางส่วนแฝงอยู่ด้วย จุดประสงค์การเขียนเพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ขณะเดียวกันก็อาจใช้เป็นเครื่องมือในการแนะนำ สั่งสอน หรือให้แง่คิดต่างๆ แก่ผู้อ่านด้วย”

จากการศึกษาการให้คำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า “นวนิยาย” จากผู้รู้ดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า นวนิยาย หมายถึง วรรณกรรมร้อยแก้วที่นักเขียนได้แต่งหรือสมมติขึ้น โดยมีความยาวพอประมาณ มีโครงเรื่อง เหตุการณ์และตัวละครที่ได้จำลองมาจากชีวิตจริงมีความมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลิน แต่บางทีก็สอดแทรกข้อคิด คำแนะนำสั่งสอนหรือแสดงแนวความคิดในเรื่องต่างๆ ผ่านเรื่องราวเนื้อหาของนวนิยายด้วย

องค์ประกอบของนวนิยาย

จากการศึกษาคำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของนวนิยายจากเอกสาร ตำรา ของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงด้านวรรณคดีและวรรณกรรม สรุปได้ว่า นวนิยายมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. โครงเรื่อง(Plot)คือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นเหตุผลต่อกัน โดยมีความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดการต่อสู้ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจและติดตามแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (man against man) หมายถึงความขัดแย้งระหว่างตัวละครตัวเอกของเรื่องกับตัวละครอื่นๆ เช่น ความขัดแย้งทางพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน ความขัดแย้งทางความคิด และอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม (man against environment) หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างตัวละคร ตัวเอกกับสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ผันแปรหรือแม้แต่สิ่งๆ ที่เรียกกันว่าโชคชะตาฟ้าลิขิต ก็ถือเป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทั้งสิ้นและความขัดแย้งของมนุษย์กับตัวเอง (man against himself) หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวเองกับความรู้สึกลึกลับที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเอง ทำให้เกิด

ความลึกลับในเรื่องราวต่างๆ จนกลายเป็นความรู้สึกขัดแย้งในตนเองจนยากที่จะตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป

โครงเรื่องของนวนิยายยังมี 2 ชนิดได้แก่ โครงเรื่องใหญ่ (main plot) คือ แนวที่ผู้ประพันธ์ต้องการให้เรื่องดำเนินไป ต้องมีการผูกปมเรื่องให้ซับซ้อนและคลี่คลายเงื่อนไขปมเหล่านี้ในตอนจบ และโครงเรื่องย่อย (sub plot) คือ เรื่องที่แทรกอยู่ในโครงเรื่องใหญ่มีความสำคัญน้อยกว่า แต่เป็นส่วนที่เพิ่มความสนุกสนานแก่เนื้อเรื่อง ฉะนั้นในนวนิยายเรื่องหนึ่งอาจมีโครงเรื่องย่อยได้หลายโครงเรื่อง ซึ่งจากโครงเรื่องก็จะมีการนำเสนอแก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก ความคิดเห็นและทำนองการแต่งของผู้ประพันธ์ติดตามมา

2. แก่นเรื่อง (Theme) คือ แนวคิดสำคัญของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการสื่อให้ผู้อ่านทราบ ประกอบไปด้วย ความคิดของทั้งเรื่อง เรียกว่า แนวคิดเอก (Major Theme) และความคิดเฉพาะบางตอนของเรื่อง เรียกว่า แนวคิดรอง (Minor Theme)

3. ตัวละคร (Character) คือ ผู้ทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่องหรือเป็นผู้แสดงพฤติกรรมต่างๆ ในเรื่อง ตัวละครนับเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของนวนิยาย เพราะถ้าไม่มีตัวละครแล้วเรื่องราวต่างๆ ในนวนิยายก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ตัวละครของนวนิยาย มี 2 ประเภท คือ ตัวละครเอก (the major character) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องโดยตลอดหรือเป็นศูนย์กลางของเรื่อง และตัวละครประกอบหรือตัวละครย่อย (the minor character) คือ ตัวละครซึ่งมีบทบาทในฐานะเป็นส่วนประกอบของการดำเนินเรื่องเท่านั้น แต่ก็ต้องมีส่วนช่วยเสริมเนื้อเรื่องและตัวละครสำคัญให้เด่นชัดด้วย

4. บทสนทนา (Dialogue) คือ การสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครในนวนิยายเป็น ส่วนที่ทำให้นวนิยายมีลักษณะคล้ายความจริงมากที่สุด บทสนทนาที่ดีต้องเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตัวละคร ต้องสอดคล้องกับบรรยากาศในเรื่องและที่สำคัญต้องมีลักษณะสมจริง คือ มีคำพูดที่เหมือนกับบุคคลในชีวิตจริงใช้พูดจากัน

5. ฉาก (Setting) คือ เวลาและสถานที่รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่ช่วยบอกให้ผู้อ่าน รู้ว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อใดที่ไหน ที่นั้นมีลักษณะอย่างไร นวนิยายโดยทั่วไปจะสร้างฉากให้เป็น ส่วนประกอบของเรื่อง เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์และเวลาที่กำหนดไว้ในเนื้อเรื่อง หรือช่วยกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร ช่วยสื่อความคิดของผู้แต่ง หรือช่วยให้เรื่องดำเนินไป

6. ความคิดเห็นของผู้แต่ง (Point of View) คือ ความคิดเห็น ทศนะหรือปรัชญาของผู้เขียน ซึ่งสอดแทรกอยู่ในพฤติกรรมของตัวละคร หรือคำพูดของตัวละคร ในการเสนอความคิดเห็น หรือแนวคิดนี้ ผู้แต่งจะไม่เสนอออกมาโดยตรง มักจะสอดแทรกซ่อนเร้นอยู่ในพฤติกรรมของตัวละคร

7. ทำนองแต่ง (Style) คือ แบบแผนและลักษณะท่วงทำนองในการแต่ง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์ เช่น การเลือกใช้คำ ท่วงทำนองโวหารและน้ำเสียงของผู้แต่ง (แต่งแบบแสดงอารมณ์ขัน อ่อนโยน ล้อเลียน) เป็นต้น

3. ตัวละครในนวนิยายและคุณค่าของวรรณกรรม

ตัวละครในนวนิยาย

สำหรับการวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาเฉพาะเอกสารความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของนวนิยายด้านตัวละครเป็นสำคัญ โดยได้รวบรวมองค์ความรู้และแนวคิดจากผู้รู้ดังนี้

สุพรรณิ วราทร (2519:3) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของนวนิยายด้านตัวละคร สรุปได้ว่า ตัวละคร หมายถึง ผู้พฤติกรรมตามเหตุการณ์ตามโครงเรื่องที่ผู้ประพันธ์กำหนดขึ้น ตัวละครที่ดีต้องมีชีวิต ส่วนลักษณะและอุปนิสัยของตัวละครนั้น ผู้ประพันธ์อาจนำมาจากบุคคลจริงๆ หรือจากจินตนาการ แต่ต้องพรรณนาให้ผู้อ่านมองเห็นรูปร่างลักษณะและเข้าใจอุปนิสัยของตัวละครที่สร้างขึ้นอย่างชัดเจนและสมจริง ตัวละครในนวนิยายมี 2 ประเภท คือ ตัวละครที่ไม่เปลี่ยนแปลงและตัวละครที่เปลี่ยนแปลง ตัวละครเฉพาะประจำตัวโดยไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย ไม่ว่าสภาพเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไร เป็นคนดีหรือเลวอย่างไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีลักษณะผสมของสองแบบ จึงไม่เหมือนลักษณะของบุคคลที่มีชีวิตจริง ส่วนตัวละครที่มีความเปลี่ยนแปลง หมายถึง ตัวละครที่เปลี่ยนอุปนิสัยและพฤติกรรมไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมตามโครงเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ทำให้ตัวละครนั้นมีลักษณะคล้ายบุคคลที่มีชีวิตจริง มากกว่าตัวละครประเภทแรก

นอกจากนี้ ศรีสุตา จริยกุล และคณะ (2524:221) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยายด้านตัวละครว่า

ตัวละคร (Characters) หมายถึง ผู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ตามเหตุการณ์ในเรื่องหรือผู้ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตามโครงเรื่องที่ผู้ประพันธ์กำหนดขึ้น ตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นจะมีบทบาทไม่เท่ากัน ตัวละครที่ดีจะต้องแสดงบทบาทและมีปฏิกิริยาเช่นเดียวกับบุคคลจริงๆ ลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น ผู้ประพันธ์อาจจะนำมาจากชีวิตจริงของคนจริงๆ หรือสร้างขึ้นมาก็ได้

ในขณะที่ จิตตา สุวตติกุล (2527:18) ก็ได้อธิบายความหมายของตัวละครไว้ว่า “ตัวละคร คือ บุคคลสมมุติขึ้นให้เป็นผู้ทำเหตุการณ์ในเรื่องหรือทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง”

ธวัช ปุณโณทก (2527:91) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยายด้านการสร้างตัวละครว่า “การสร้างตัวละคร (Characters) นวนิยายหรือนิทานในสมัยแรกๆ นิยมสร้างตัวละครที่เป็นแบบ Idealism คือ ผู้เขียนมักจะสร้างตัวละครจากบุคคลที่มีฐานะสูงส่งในสังคม เช่น เชื้อพระวงศ์ ต่อมา ภายหลังนิยมสร้างตัวละครที่เป็นแบบ Realism คือสามัญชนตามที่ปรากฏในสภาพชีวิตจริงๆ ในสังคม”

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2529:144-145) ได้กล่าวถึงความสำคัญขององค์ประกอบ นวนิยายด้านตัวละครว่า นวนิยายโดยทั่วไป อาศัยลักษณะของตัวละครเป็นเนื้อหาอันสำคัญที่สุดของหนังสือ และความสนใจของผู้อ่านส่วนใหญ่ก็มักจะขึ้นอยู่กับอุปนิสัยของตัวละคร ถ้าลักษณะนิสัยไม่เหมาะสมใจผู้อ่าน หนังสือเรื่องนั้นก็ไม่ได้ดึงดูดใจได้นาน เคยมีผู้กล่าวไว้ว่า นวนิยายที่เนื้อเรื่องดำเนินไปโดยไม่ต้องอาศัยเหตุการณ์อื่น นอกเหนือลักษณะนิสัยแล้ว นับเป็นนวนิยายไม่ได้

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2537:183-184) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบด้านตัวละครของนวนิยายว่า “ตัวละคร คือ ผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง หรือเป็นผู้แสดงพฤติกรรมต่างๆ ในเรื่อง ตัวละครจึงนับเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของนวนิยาย เพราะถ้าไม่มีตัวละครแล้ว เรื่องราวต่างๆ ในนวนิยายก็ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้”

วนิดา บำรุงไทย (2543:130) ได้กล่าวถึง ความหมายของตัวละครในนวนิยายไว้ว่า “ตัวละคร คือ บุคคลที่ผู้แต่งกำหนดหรือสมมุติขึ้นในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า”

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544:366-368) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของตัวละครที่เรียกว่า พระเอก นางเอก และผู้ร้าย ซึ่งสรุปใจความสำคัญได้ว่า ในวรรณคดีสมัยก่อนเคยนิยมกันว่าพระเอก นางเอก เป็นฝ่ายธรรมที่มีความดีงาม ส่วนผู้ร้ายเป็นฝ่ายอธรรมที่มีแต่ความชั่วร้าย แต่ในวรรณคดีสมัยใหม่ ความนิยมเช่นนี้เสื่อมคลายลงไป พระเอกนางเอกไม่จำเป็นต้องเป็นฝ่ายธรรมหรือเป็นผู้บริบูรณ์ ด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ ส่วนผู้ร้ายก็ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่ชั่วช้าสามานย์เช่นแต่ก่อน โครงเรื่องของวรรณกรรมสมัยใหม่อยู่ที่ความขัดแย้งกันระหว่างตัวละครสองฝ่ายที่มีผลประโยชน์หรือเจตนาค้านกัน ซึ่งจะวินิจฉัยลงไปไม่ได้ว่าฝ่ายใดดีฝ่ายใดชั่ว เพราะแต่ละฝ่ายก็มีทั้งดีและชั่ว และหากจะพิจารณาว่าตัวละครฝ่ายไหนเป็นพระเอกนางเอกของเรื่อง ก็ให้สังเกตดูที่ ตัวละครชายหญิงที่เด่นที่สุด ซึ่งผู้แต่งเจตนาจะให้ผู้อ่านสนใจที่สุด

อิรวดี ไตลังคะ (2546:49) ได้กล่าวถึง ความสำคัญขององค์ประกอบด้านตัวละครที่ทำให้ นวนิยายน่าสนใจและได้รับความนิยมไว้ว่า ตัวละครเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของบันเทิงคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนวนิยายที่มีขนาดความยาวมากพอ ที่ผู้เขียนจะพรรณนาบุคลิกลักษณะและนิสัยใจคอของตัวละครได้ละเอียด ผู้อ่านจะรู้สึกเหมือนตัวละครสมจริงเสมือนมีตัวตน หรือไม่ก็ทำให้นึกถึงคนที่เรา

เคยรู้จัก ในนวนิยายบางเรื่องเราจดจำตัวละครได้ดีกว่าองค์ประกอบอื่นๆ เพราะผู้เขียนทำให้เรารู้สึก ชื่นชม หมั่นใส่ใจ สมเพช ฯลฯ ตัวละครนั้นได้อย่างน่าอัศจรรย์

ในขณะที่วิบูลย์วรรณ มุสิกะนุเคราะห์ (2549:221) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ประกอบ ด้านตัวละครของนวนิยาย ซึ่งพอสรุปได้ว่า ตัวละคร คือผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่องหรือเป็นผู้ แสดงพฤติกรรมต่างๆ ในเรื่อง โดยตัวละครในนวนิยายจะมีทั้งตัวละครเอกและตัวละครประกอบ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ตัวละครเอก คือตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง อาจมีทั้ง ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง หรืออาจมีเพียงฝ่ายเดียวก็ได้ ส่วนตัวละครประกอบนั้น คือตัวละครที่มีส่วนช่วย ให้เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องดำเนินไปด้วยดี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะตัวละครที่ดีว่าต้องมี ลักษณะสมจริง แม้ว่าตัวละครนั้นๆ จะเกิดจากจินตนาการของผู้ประพันธ์ก็ตาม ความสมจริงของตัว ละครเห็นได้จากการแสดงกิริยา คำพูดและความคิดเช่นเดียวกับคนจริงๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภท ตัวละครในนวนิยายไทยตามลักษณะนิสัยได้ 2 ประเภท คือ

1. ตัวละครที่ไม่เปลี่ยนแปลง (Static Character) หมายถึง ตัวละครที่มีลักษณะ เฉพาะ ประจำตัว โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ไม่ว่าสภาพเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรมี ลักษณะที่ง่ายและเป็นแบบฉบับ เช่นเป็นคนดีหรือเลว อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีลักษณะผสมผสาน สองแบบ จึงไม่เหมือนลักษณะของบุคคลที่มีชีวิตจริง เรียกอีกอย่างว่า ตัวละครประเภทตัวแบน (Flat Character)

2. ตัวละครที่มีความเปลี่ยนแปลง (Changing Character) หมายถึงตัวละครที่เปลี่ยน อุปนิสัยและพฤติกรรมไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมตามโครงเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ทำให้ตัวละครมีลักษณะนิสัยหลายด้าน ทั้งด้านดีและด้านไม่ดีปนกันไป ตัวละครประเภทนี้จึงดู เหมือนคนในชีวิตจริงมากกว่าตัวละครประเภทตัวแบน เรียกตัวละครประเภทนี้ได้อีกชื่อว่า ตัวละครประเภทตัวกลม (Round Character)

เช่นเดียวกับ นพพร ประชากุล (2552:158-161) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับตัวละครไว้ อย่างน่าสนใจ ดังสรุปได้ว่า ตัวละคร (character) คือ องค์ประกอบของนวนิยายที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้น ด้วยเครื่องปรุงอันหลากหลาย และนำเสนอด้วยกลวิธีการต่างๆ ให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนว่าเป็นบุคคล ที่มีตัวตนอยู่ในนวนิยายนั้น นอกจากนี้ตัวละครยังมีความสัมพันธ์กับโครงเรื่อง เพราะเป็น ผู้ก่อให้เกิดและรับผลจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามการดำเนินเรื่องของนวนิยาย การอ่านวรรณกรรมประเภทนิยาย ผู้อ่านจึงมักให้ความสำคัญกับตัวละครมากเป็นพิเศษ ด้วยเหตุผลว่า ท้ายที่สุดแล้วตัวละครก็มีลักษณะของความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับผู้อ่าน ดังนั้นในการสร้าง ตัวละคร ผู้แต่งจึงเลือกเอาคุณสมบัติต่างๆ ที่มีอยู่ในมนุษย์ ซึ่งเป็นที่รู้จักและพบเห็นกันอยู่บ้างแล้ว นำมาปรุง แต่งขึ้นตามจินตนาการและจุดประสงค์ทางศิลปะจนเกิดภาพลวงตาของมนุษย์ขึ้นมา ซึ่งภาพลวงตา

ดังกล่าวมีผลทำให้ผู้อ่านนำมา “เทียบทับ” ระหว่างตนเองกับตัวละคร โดยเฉพาะในส่วนที่มีลักษณะตรงกับความต้องการต่างๆ ที่อยู่ในส่วนลึกของตน แต่ขณะเดียวกันการที่ตัวละครมีสถานภาพเป็นเพียงบุคคลสมมุติ ก็ช่วยให้ผู้อ่านสามารถรักษาระยะห่าง เพื่อพิจารณาพิจารณา “ความเป็นมนุษย์” ได้อย่างมีสติพอสมควรได้เช่นกัน ในการสร้างตัวละครตัวหนึ่ง นักประพันธ์อาจใช้องค์ประกอบเป็นจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง ไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว ส่วนวิธีการนำเสนอที่ได้อธิบายไว้สองแนวใหญ่ๆ คือ

1. การนำเสนอโดยตรง หมายความว่า ผู้แต่งสงวนเนื้อหาในนิยายไว้สำหรับให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครเป็นการเฉพาะ อย่างที่เรียกว่า การบรรยายภาพตัวละคร (portrait) ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานทั้งปวงของตัวละครนั้นๆ ได้แก่ รายละเอียดเชิงประวัติ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางจิตใจ วัตถุที่เกี่ยวข้องกับตัวละครอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งการนำเสนอโดยตรงนี้อาจใช้วิธีบรรยายรวมครั้งใหญ่ (global portrait) ในช่วงต้นๆ ของเรื่อง ซึ่งในนวนิยายขนาดยาวก็อาจบรรยายรวมครั้งใหญ่หลายครั้ง ภายหลังจากที่ตัวละครผ่านการเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ในแต่ละครั้ง ส่วนอีกวิธีหนึ่งคือ การบรรยายภาพตัวละครแบบกระจายไปตลอดเรื่อง (fragmented portrait) ครั้งละเล็กครั้งละน้อย โดยผู้อ่านต้องนำมาต่อกันเป็นภาพรวมเมื่ออ่านจบ

2. การนำเสนอโดยอ้อม หมายความว่า องค์ประกอบหรือข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครไม่ได้มีบทบาทบรรยายรองรับอย่างเป็นเอกเทศ แต่สอดแทรกอยู่ในการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้อ่านจะรู้จักตัวละครผ่านพฤติกรรม คำพูด (ทั้งที่สนทนากับตัวละครอื่นหรือพูดในใจ) ความรู้สึกนึกคิด สายตา ฯลฯ ของตัวละครในแต่ละเหตุการณ์จากนั้นผู้อ่านก็จะอนุมานสถานภาพ ลักษณะทางกายภาพ อุปนิสัยใจคอของตัวละครเอง ซึ่งการนำเสนอโดยอ้อมต้องกระจายอยู่ตลอดเรื่อง แต่เป็นคนละลักษณะกับ fragmented portrait เพราะการนำเสนอโดยอ้อมจะมีความละเอียดมากกว่า เรียกเรื่องความเอาใจใส่จากผู้อ่านมากกว่า แต่ขณะเดียวกันก็มีขีดความสามารถในการให้ข้อมูลจำกัดกว่าการนำเสนอโดยตรง

อย่างไรก็ตามนพพรได้กล่าวสรุปไว้ตอนท้ายว่า สำหรับตัวละครตัวเดียวกัน ผู้แต่งอาจนำเสนอองค์ประกอบบางส่วนโดยตรง และแบ่งบางส่วนไว้นำเสนอโดยอ้อมก็มี ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการใช้องค์ประกอบมากบ้างน้อยบ้าง การนำเสนอโดยตรงหรือโดยอ้อม ด้วยเทคนิคที่หยาบหรือละเอียด เหล่านี้มีผลทำให้ได้ภาพลวงตาของตัวละครที่สลับซับซ้อนมากขึ้นน้อยต่างๆ กันไปในจินตนาการของผู้อ่าน หรือเป็นเสมือนการตั้งโจทย์ปัญหาให้ผู้อ่านขบคิดในเรื่องการหยั่งรู้ความจริงเกี่ยวกับบุคคล ฟอรัสเตอร์ได้แบ่งประเภทของตัวละครออกเป็น ตัวละคร “แบน” คือตัวละครที่มีลักษณะเรียบง่าย เกือบคงที่ตลอดเรื่อง เพราะสร้างขึ้นจากแนวคิดเดียว และอีกประเภทหนึ่งคือตัวละคร “กลม” เป็นตัวละครที่มีแง่มุมซับซ้อน มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่สามารถสร้างความ

ประหลาดใจให้แก่ผู้อ่านได้ ยกตัวอย่างตัวละครแบบ “แบน” เช่น เจ้าหญิงพรรณพิลาสในนวนิยายเรื่องในฝัน ซึ่งดำรงความเป็นหญิงสูงศักดิ์ผู้งามสง่าเพียบพร้อมเสมอต้นเสมอปลาย ขณะที่ตัวละครแบบ “กลม” เช่น อังศุมาลิน ในนวนิยายเรื่องอุกฤษฏ์ กลับมีแง่มุมต่างๆ ในตัวที่ขัดแย้งกันเองและพัฒนาคลี่คลายไปอย่างมากมาจากต้นเรื่องสู่ปลายเรื่อง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ติดตามศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวละครในนวนิยายของนักเขียนไทย(webboard.niyay.com/webboard-64459/ 7 พฤษภาคม 2555) ซึ่งพบว่ามีลักษณะน่าสนใจและสอดคล้องกับคำอธิบายข้างต้นอยู่หลายประเด็น ดังจะขอนำมากล่าวไว้โดยสรุป ดังนี้ ตัวละคร คือผู้แสดงบทบาทพฤติกรรมต่างๆ ในการดำเนินเรื่อง อาจจะเป็นมนุษย์ชาติ สัตว์ หรืออื่นๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในเรื่อง นักเขียนหรือผู้แต่งโดยมากยอมรับกันว่า ตัวละครคือกุญแจในการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ ในเรื่อง และเป็นส่วนสำคัญในการที่จะเข้าใจเรื่องมากขึ้น ยิ่งหากตัวละครถูกชี้ให้เห็นความแตกต่างในแต่ละตัว ยิ่งจะทำให้คนอ่านมีความเชื่อถือและสนใจในตัวละครมากขึ้นไปอีก ตัวละครในนวนิยายประกอบไปด้วย

ตัวละครเอก (protagonist) จะเป็นศูนย์กลางของโครงเรื่อง ในการที่นักเขียนจะใช้เป็นตัวร้อยเรื่องราวต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อแสดงให้เห็นแก่นของเรื่อง

ตัวละครร้าย (antagonist) จะเป็นตัวละครที่มุ่งเผชิญในความขัดแย้งกับตัวละครเอก ตัวละครในเรื่องอาจจะเป็นทั้งตัวประกอบอื่นๆ ที่เอาเข้ามาในเรื่องเพื่อให้เรื่องดูเหมือนจริง

การสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละคร(characterization)นักเขียนได้ใช้เทคนิคแตกต่างกัน บางคนใช้การบอกเล่าในการบรรยายให้เห็นตรงๆ บางคนแสดงให้เห็นจากการกระทำของตัวละครที่ได้ตอบสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับพวกเขาในสถานการณ์ต่างๆ บางคนก็แสดงให้เห็นจากวิธีพูดคุยกับตัวละครอื่น หรือมาจากการคิดในใจของตัวละครเอง หรือการกล่าวถึงจากตัวละครตัวอื่น

ตัวละครแบบมีมิติ (round character) จะถูกสร้างขึ้นแบบให้มีความหลากหลายทั้งด้านคุณสมบัติและอารมณ์ มีจุดเด่นจุดด้อย มีความซับซ้อนและต้องเปลี่ยนแปลงไปจากการผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง

ตัวละครแบบแบนๆ (flat character) มักเป็นตัวละครประกอบที่ไม่สำคัญ บุคลิกภาพไม่ซับซ้อน อาจมีเพียงมิติเดียว

เมื่อตัวละครถูกสร้างในนวนิยาย ความหลากหลายในรายละเอียดต่างๆ ของตัวละครจะถูกนักเขียนจัดเตรียมไว้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือหรือให้เหมือนกับเป็นคนที่มีอยู่จริง รายละเอียดของตัวละครแบบแบน อาจมีเพียงเรื่องหยาบๆ อย่างเรื่องเพศ อายุ อาชีพ หรือเป็นเรื่องในครอบครัว ไม่มีอะไรเพิ่มไปจากนี้ ในทางตรงข้ามตัวละครแบบมีมิติจะถูกพัฒนาอย่างเต็มที่ ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องเสื้อผ้า ทักษะ ความฝัน ความหวัง ความกลัว ความชอบ หน้าที่การงาน ความสัมพันธ์กับคน

อื่นๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะแสดงให้เห็นว่า การเล่าเรื่อง การพูดคุย การส่งผ่านความคิดของตัวละครและพฤติกรรมของตัวละครเอง

จากคำกล่าวและคำอธิบายของผู้รู้ที่รวบรวมได้ดังกล่าวมาแล้ว จึงสามารถสรุปโดยภาพรวมในมุมมองของผู้วิจัยได้ว่า ตัวละครในนวนิยาย ประกอบด้วย 1) ตัวละครเอกที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง อาจมีทั้งหญิงหรือชาย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง 2) ตัวละครประกอบ มีส่วนช่วยให้เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องดำเนินไปด้วยดี ส่วนด้านลักษณะนิสัยของตัวละครแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ตัวละครประเภทตัวแบน ที่แสดงนิสัยเพียงด้านเดียว เช่น หากเป็นคนเลวก็เลวไปเลย ไม่ว่าจะมีความประพฤติอะไรก็ไม่เปลี่ยนแปลง และตัวละครประเภทตัวกลม ที่ผู้แต่งสร้างให้มีบุคลิกภาพหลายอย่าง คืออาจมีทั้งด้านดีและด้านไม่ดีปนกันไป มีอารมณ์และความรู้สึกที่เปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ตัวละครประเภทนี้จึงดูเหมือนมีชีวิตจริงมากกว่า ด้วยเหตุนี้ตัวละครจึงนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของนวนิยาย เพราะถ้าไม่มีตัวละครแล้ว เรื่องราวต่างๆ ในนวนิยายก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ตัวละครจึงมีบทบาทเป็นผู้ทำให้เกิดเหตุการณ์หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ ในเรื่องให้มีความน่าสนใจและน่าติดตาม ช่วยให้การดำเนินเรื่องในนวนิยายมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั่นเอง

คุณค่าของวรรณกรรม

ด้วยวรรณกรรมมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรมและเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมต่างมีบทบาทหน้าที่ ความสำคัญและอิทธิพลต่อสังคมไม่มากก็น้อย ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้หลากหลาย แต่ในงานวิจัยนี้จะมุ่งประเด็นการศึกษาคุณค่าวรรณกรรม ตามแนวคิดเห็นของธวัช ปุณโณทก (2527:10-11) ซึ่งได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ สามารถสรุปใจความสำคัญได้ ดังนี้

1. คุณค่าของวรรณกรรมต่อปัจเจกบุคคล คือวรรณกรรมให้สาระและประโยชน์ต่อบุคคลอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ได้แก่

1.1 ให้ความบันเทิงใจ ได้แก่ ความเพลิดเพลิน สนุกสนานไปตามเนื้อเรื่อง ความรู้สึกสะเทือนใจและอารมณ์ ทั้งรัก โกรธ แค้น สงสาร สมใจ และการฝันไปกับท้องเรื่อง

1.2 ประเทืองปัญญา ได้แก่ ชี้นำให้เห็นสภาพของชีวิตมนุษย์ในสังคม ให้ประสบการณ์จำลองชีวิตในแง่มุมต่างๆ ชีวิตที่สมบูรณ์สุขยากแค้น อับเฉา ถูกกดขี่ จอเงา อาภัพอัปโชค เป็นต้น และให้มโนทัศน์ต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

2. คุณค่าวรรณกรรมต่อการสร้างสรรค์สังคม วรรณกรรมมีส่วนให้ความสำนึกของสังคมหรือมโนทัศน์ร่วมของสังคม โดยวิธีเสนอแนวคิดต่อผู้อ่านโดยส่วนรวม เป็นการปลูกฝังทัศนคติต่อสังคมแก่ผู้อ่านและมีกลวิธีในการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นพ้องกับแนวคิดที่ผู้ประพันธ์

เสนอมาในรูปวรรณกรรมหรือให้ผู้อ่านเลือกรูปแบบของสังคมตามทัศนะของตนเองรวมมากับการบันเทิงใจในวรรณกรรมด้วย ซึ่งเป็นตัวเร่งเร้า ส่งเสริมให้ผู้อ่านอันเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมยอมรับแนวคิดเหล่านั้น และมีมโนทัศน์ร่วมต่อสังคม คือ

- 2.1 กฎเกณฑ์ต่อสังคมได้แก่ ศีลธรรม กรอบจารีตประเพณีและธรรมเนียม
- 2.2 มีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น
- 2.3 มโนทัศน์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งได้เสนอแนวคิดร่วมของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมโดยไม่หยุดนิ่ง เพื่อไปสู่สภาพของสังคมมนุษย์ที่ดีกว่า
- 2.4 เสนอแนวคิดร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่า และชะลอการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่สภาพชีวิตที่เลวลง หรือชะลอการเปลี่ยนแปลงที่คนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งพยายามผลักดันจะให้เป็นไปแต่ไม่ไข่มโนทัศน์ร่วมของสังคม
- 2.5 เสนอแนะ เร่งเร้ามโนคติของปัจเจกบุคคลให้พยายามปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาทางด้านสังคมอันไม่เคยหยุดนิ่ง

จากแนวคิดดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมมีอิทธิพลและบทบาทหน้าที่สำคัญในการให้คุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอยู่ไม่น้อย ทั้งคุณค่าต่อปัจเจกบุคคลและคุณค่าต่อการสร้างสรรค์สังคม เพราะมีส่วนสำคัญในการให้แนวทางเพื่อสร้างพลังให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความคิด และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม วรรณกรรมจึงผูกพันและมีคุณค่าในการช่วยชี้แนะแนวทางให้กับคนในสังคมตลอดมา

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม

แนวในการวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณกรรม

แนวในการวิเคราะห์วรรณกรรมมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติอย่างกว้าง ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมงานการเขียนวรรณกรรมทุกประเภท โดยแต่ละประเภทยังมีผู้วิเคราะห์ต้องนำแนว การวิเคราะห์ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับงานเขียนแต่ละชิ้นงาน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป กุหลาบ มัลลิกะมาส (2522:145) ได้กล่าวถึงลักษณะของการวิจารณ์วรรณกรรมไว้ว่ามี 2 ลักษณะ คือการวิจารณ์เต็มรูป และการวิจารณ์ไม่เต็มรูป ดังนี้

1. การวิจารณ์เต็มรูป คือ การวิจารณ์วรรณกรรมทั้งเรื่อง มีกระบวนการตามลำดับ คือ เล่าเรื่องย่อ บอกประเภทวรรณกรรม วิเคราะห์เนื้อเรื่อง กล่าวถึงข้อมูลแวดล้อมต่างๆ และการประเมินค่า

2. การวิจารณ์เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือการวิจารณ์ไม่เต็มรูป เป็นการวิจารณ์ส่วนที่ต้องการอย่างละเอียด โดยอาจข้ามตอนที่ไม่ต้องการวิจารณ์ออกไปได้ โดยวางรูปแบบ คือ เล่าเรื่องโดยย่อที่สุด วิเคราะห์ส่วนที่ต้องการวิจารณ์ และประเมินค่า

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์จะเป็นการพิจารณาตรวจตราแยกแยะและประเมินค่า ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อผู้วิเคราะห์ในการนำไปแสดงความคิดเห็น อภิปรายข้อเท็จจริงให้ผู้อื่นทราบ ด้วยว่าใครเป็นผู้แต่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร มีประโยชน์อย่างไร ต่อใครบ้าง ผู้วิเคราะห์มีความเห็นอย่างไร เรื่องที่อ่านมีคุณค่าด้านใดบ้างและแต่ละด้านสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันอย่างไรบ้างนั้น เมื่อวิเคราะห์ส่วนประกอบได้แล้วจึงวิจารณ์ต่อไป ดังนั้นการวิจารณ์ จึงเป็นการพิจารณาเทคนิคหรือกลวิธีที่แสดงออกมานั้น ให้เห็นว่าน่าคิด น่าสนใจ น่าติดตาม มีชั้นเชิงยกย่อนหรือตรงไปตรงมา องค์ประกอบใดมีคุณค่า น่าชมเชย องค์ประกอบใดน่าท้วงติงหรือบกพร่องอย่างไร การวิจารณ์สิ่งใดจึงต้องใช้ความรู้ มีเหตุผล มีหลักเกณฑ์และมีความรอบคอบด้วย

การวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมเชิงทฤษฎี

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมของ เจตนา นาควัชร (2549:65-66) สรุปได้ว่า ทฤษฎีเป็นประโยชน์ต่อการวิจารณ์ เพราะทฤษฎีให้คำตอบบางประการที่การวิจารณ์ ซึ่งมุ่งทำหน้าที่เพียงพรรณนาประสบการณ์ของผู้รับไม่อาจให้ได้ ความสำนึกในเชิงทฤษฎีและความรู้ในเชิงทฤษฎี จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักวิจารณ์ ที่จะต้องสร้างความชัดเจนให้แก่ตนเองในลักษณะที่เทียบเคียงได้กับนักดนตรี ซึ่งจะต้องให้เวลากับการฝึกซ้อมเป็นอย่างมาก จึงจะรักษาระดับความเก่งกาจของตัวเองหรือพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ นักวิจารณ์ก็เช่นกัน ถ้าหมั่นศึกษางานด้านทฤษฎีอยู่เสมอ ก็น่าจะพร้อมในการวิจารณ์งานวรรณกรรมที่ตนสัมผัสใหม่ ด้วยความมั่นใจ โดยไม่จำเป็นต้องตั้งกรอบโครงสร้างทางทฤษฎีที่ตายตัวเอาไว้ล่วงหน้า

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับวรรณกรรมนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีความสำคัญต่อการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม ดังที่สุธา ศาสตรี (2523:99) กล่าวถึงการเลือกทฤษฎีที่ส่งผลกระทบถึงการวิจารณ์วรรณกรรม สรุปได้ว่า การเลือกทฤษฎีที่จะใช้ในการวิจารณ์นั้นเป็นการตัดสินใจที่สำคัญมาก อาจเป็นเหตุของความล้มเหลวในการวิจารณ์ หรือเป็นเหตุทางอคติทางวิชาการซึ่งยากจะแก้ไข...การเลือกทฤษฎีจึงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการวิจารณ์ผลงานของผู้ผลิตวรรณกรรมออกมาแสดงแก่สังคม

ในขณะที่ ชำนาญ รอดเหตุภัย (2552:56) ที่กล่าวถึง ความหมายของทฤษฎีวรรณกรรม โดยสรุปไว้ว่า “ทฤษฎีวรรณกรรม หมายถึงหลักการหรือแนวคิดที่จะใช้เป็นกรอบหรือเป็นแนวทางในการวิจัยวรรณกรรม เพื่อแสวงหาองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง”

สอดคล้องกับทัศนะของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2545: 65-138) ที่ว่า “ทฤษฎีแนวใด แนวหนึ่งก็คือแนวความคิด ความเข้าใจ หรือหลักการพื้นฐานชุดหนึ่งที่ใช้ในการพิจารณา วรรณกรรมโดยทั่วๆ ไป ทฤษฎีจึงเป็นเสมือนกรอบกำหนดการศึกษาตัวงานวรรณกรรมเป็นชิ้นๆ” นอกจากนี้ยังได้อธิบายเพิ่มเติม เกี่ยวกับทฤษฎีวรรณกรรมอีกว่า ทฤษฎีวรรณกรรม มีกรอบแนวคิด ซึ่งเป็นกระแสหลักๆ ที่ใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมอยู่หลายแนว ซึ่งจะกล่าวถึง เฉพาะในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของความสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1. ทฤษฎีวรรณกรรมแนว Positivism เป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ที่ได้จากการรับ โดยตรงมากกว่าการเทียบเคียง เช่นเดียวกับ Positivism ทั่วๆ ไป แนวคิดนี้มีความเชื่อที่ว่า ความเป็นจริงเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ จึงเน้นศึกษาไปที่ ปัจจัยภายนอก ตัววรรณกรรม ในที่นี้ก็คือเงื่อนไขทางสภาพสังคมที่ผู้เขียนวรรณกรรมนั้นๆ ดำรงอยู่รวมไปถึง ศึกษาประวัติ “ชีวิตและงาน” ของผู้เขียนวรรณกรรมนั้นๆ ซึ่งจะสามารถศึกษาได้อย่างเป็น วิทยาศาสตร์มากกว่า

2. ทฤษฎีวรรณกรรมแนวนววิจารณ์ (New Criticism) จะให้ความสำคัญกับการอ่าน เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในวรรณกรรมทั้ง จินตภาพ สัญลักษณ์ อุปมา โองเรื่อง ตัวละคร สถานที่ เพื่อค้นหาเอกภาพและความหมายของแก่นเรื่อง (Theme) โดยความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในวรรณกรรมหรือโครงสร้างของ วรรณกรรม ซึ่งอิงกับประสบการณ์ชีวิตและสังคม

3. ทฤษฎีวรรณกรรมแนวโครงสร้าง (Structuralism) มีความเชื่อว่า ภาษาไม่ได้ สะท้อนความเป็นจริงภายนอก แต่เห็นว่าภาษานั้นเป็นระบบที่สื่อความหมาย ประกอบไปด้วย หน่วยสื่อความหมาย (Signifier) ที่มาสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกหมาย (Signified) แต่ละตัว เกิดขึ้นจากการที่ตัวมันเองไปสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ที่ถูกหมายตัวอื่นๆ ในภาษา เดียวกัน ภาษาจึงไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงของโลกภายนอก หากแต่มันอิงอยู่กับโครงข่ายของ ความสัมพันธ์ของบรรดาสัญลักษณ์ที่ถูกหมายเป็นระบบปิด ซึ่งระบบปิดนี้เองคือโครงสร้าง

4. ทฤษฎีวรรณกรรมแนวสัญลักษณ์ (Deconstruction) มีความเชื่อว่า ความหมาย ของสัญลักษณ์ต่างๆ นั้นเลื่อนไหลได้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรืออุดมการณ์อะไรบางอย่างที่เข้ามาแย้งชิง ในการให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกหมาย เช่น คำว่า “ขาว” เป็นหน่วยสื่อความหมาย (Signifier) และ “ความขาว” เป็นความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกหมาย (Signified) บางครั้งเวลาเราอุปโลก บริโภค

สินค้าต่างๆ เราจะถูกอำนาจดังกล่าวครอบงำ มากกว่าการที่จะเลือกใช้ตามอรรถประโยชน์ในการใช้สอยจริงๆ เช่น การนำความขาว มารวมกับสินค้าระงับกลิ่นกายใต้วงแขน (Whitening Deodorant) ไม่เพียงแต่เราต้องการระงับกลิ่นใต้วงแขนเท่านั้น แต่เรายังต้องการให้ใต้วงแขนเราขาวด้วย เพราะขาวคือ ความสวย ความมั่นใจ สามารถแสดงหรืออวดได้ รวมไปถึงการดึงดูดเพศตรงข้าม ความหมายต่างๆ ของ “ขาว” หรือ “ความขาว” ก้าวข้ามสภาพดั้งเดิมของมัน โดยถูกอำนาจหรือความรู้บางอย่างในสังคมเข้ามาสร้าง กำหนดให้เกิดขึ้น ดังนั้นภาษาจึงไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงภายนอกแบบตรงไปตรงมา หากแต่เชื่อมโยงกับความรู้ในการนิยามหน่วยสื่อความหมายและความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกหมายต่างหาก เพราะความขาวในอีกบริบทอื่นๆ อาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น เช่น ความขาวในขาวนิโกร อาจหมายถึงความแปลกประหลาด ผิดไปจากคนปกติ เป็นต้น

5. ทฤษฎีโครงสร้าง

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีทางวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมสำหรับการนำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณกรรมอีกหนึ่งทฤษฎีที่น่าสนใจ คือทฤษฎีโครงสร้าง ซึ่งจะแตกต่างจากทฤษฎีวรรณกรรมแนวโครงสร้าง ดังที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ ทฤษฎีโครงสร้างนี้จะเน้นแนวคิดที่ใช้ในการวิจารณ์วรรณกรรมโดยมุ่งพิจารณาและให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่างๆ ของโครงสร้างวรรณกรรมเป็นหลัก ได้แก่ โครงเรื่อง การเล่าเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง ฉาก ปรัชญาการนำเสนอ เป็นต้น ดังที่ประพนธ์ เรืองณรงค์ และคณะ (2545:128) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์วรรณกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง

ทฤษฎีโครงสร้างเป็นการวิจารณ์วรรณกรรมที่มุ่งพิจารณาองค์ประกอบหรือโครงสร้างของวรรณกรรมเป็นหลัก โดยหยิบประเด็นเพียงบางส่วนจากองค์ประกอบของโครงสร้างของวรรณกรรม เช่น การเปิดเรื่อง ดำเนินเรื่อง ปิดเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา การใช้สัญลักษณ์ แก่นเรื่อง ฯลฯ ที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าเป็นจุดเด่นหรือจุดด้อย โดยนำประเด็นนั้นมาวิจารณ์ ซึ่งอาจวิจารณ์โครงสร้างทั้งหมดทุกประเด็นหรือเพียงบางประเด็นก็ได้

แนวทางการวิจารณ์ทฤษฎีโครงสร้าง

การวิจารณ์วรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างนั้นมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของวรรณกรรม แนวทางการวิจารณ์ในทฤษฎีโครงสร้างนั้นผู้วิจารณ์ต้องศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบวรรณกรรมแล้วจึงจุดเด่น จุดด้อยที่สนใจมาวิจารณ์ ซึ่งองค์ประกอบวรรณกรรมก็ประกอบไปด้วย

1.1 โครงเรื่อง คือ การลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งต้องมีความหมายต่อเนื่องรวมถึงบทบาททั้งหมดที่ตัวละครแสดงออกในเรื่อง

1.2 การเล่าเรื่อง

1.3 ตัวละคร คือ ผู้ดำเนินเรื่อง

1.4 แก่นเรื่องหรือสารัตถะ ความคิดหลักของเรื่องและผู้แต่งมีจุดประสงค์ต้องการสื่อสารยังผู้อ่าน สาระนั้นนั้นมักจะเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านเกิด ความหยั่งรู้ เข้าใจ และเป็นข้อคิดเตือนใจ แนวการวิเคราะห์แก่นเรื่อง นอกจากจะดูว่าผู้เขียนต้องการจะสื่ออะไรแล้ว ต้องดูว่ามีความสมจริงและมีคุณค่าหรือไม่

1.5 ฉาก หมายถึงสถานที่ที่ตัวละครเกี่ยวข้องซึ่งเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรม เหตุการณ์ หรือการดำเนินชีวิตของตัวละคร ซึ่งการวิจารณ์ฉากจะมุ่งสนใจในเรื่องความจริง ความสมจริงหรือจินตนาการ

1.6 ปรัชญาการนำเสนอหรือลัทธินิยม หมายถึง แนวความคิดหรือภาพ รวมทั้งกวีหรือนักเขียนมีเป้าหมายที่จะนำเสนอเนื้อหาสาระในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะในทางวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก การทำความเข้าใจในปรัชญาการนำเสนอจะเป็นพื้นฐานทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเพื่อนำมาพิจารณาและตรวจสอบวิเคราะห์วิจารณ์ต่อไป วรรณคดีและวรรณกรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดต่างๆ ทั้งโบราณนิยม จินตนิยม สัจนิยม ประทับใจนิยม แสดงออกนิยม ชรรณชาตินิยม สังคมนิยม อิสระนิยม สัญลักษณ์นิยม ชรรณนิยม เหนือจริงนิยม ผสมผสานนิยมและข้อมูลนิยม

2. ดึงจุดเด่น จุดด้อย จากโครงสร้างหรือองค์ประกอบมาวิจารณ์ การดึงจุดเด่นจุดด้อย หมายถึง เมื่อเราอ่านวรรณกรรมแล้ววิเคราะห์โครงสร้างแล้วเราจะรู้ว่าวรรณกรรมที่เราอ่านมามีจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร มีอะไรที่น่าประทับใจ น่ายกย่อง น่านำมาอธิบายบอกกล่าวแก่ผู้อ่าน บทวิจารณ์หรือมีอะไรที่ไม่เหมาะสม สมควรปรับปรุงแก้ไข อาจมีเพียงประเด็นเดียวหรือองค์ประกอบเดียว หรือหลายองค์ประกอบก็ได้ โดยเลือกพิจารณาแล้วนำมาวิจารณ์

3. ปฏิบัติการวิจารณ์ เมื่อพิจารณาเลือกโครงสร้างหรือประเด็น องค์ประกอบแล้วให้นำมาวิจารณ์โดยการวิจารณ์ที่ดีต้องมีการยกตัวอย่าง อธิบายเสริมให้ผู้อ่านบทวิจารณ์ได้เข้าใจยิ่งขึ้น ดังนั้นการวิจารณ์ที่ดีต้องมีแนวทาง

จากข้อมูลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การวิจารณ์วรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างนั้น เป็นการมุ่งพิจารณาองค์ประกอบหรือโครงสร้างของวรรณกรรม โดยใช้จุดเด่นหรือจุดด้อยพร้อมกันเสนอข้อสังเกตแก่ผู้อ่าน ซึ่งอาจวิจารณ์โครงสร้างครบองค์ประกอบหรือบางองค์ประกอบก็ได้ แนวทางการวิจารณ์คือต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็น

โครงสร้าง การเล่าเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง ฉาก ปรัชญา แล้วดึงจุดเด่นจุดด้อยจากโครงสร้างนั้นมา วิจารณ์ตามแนวทางของกรอบคิดทฤษฎี พร้อมแสดงทัศนะของผู้วิจารณ์นั่นเอง

6. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ

ความหมายของคำว่า “บุคลิกลักษณะ”

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องของบุคลิกลักษณะ ทำให้ทราบว่า คำว่า “บุคลิกลักษณะ” นั้นมีต้นกำเนิดมาจากภาษาละตินว่า persona หมายถึง หน้ากาก ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังต่อไปนี้

นวลลออ สุภาพผล (2527:3-4) ได้กล่าวโดยสรุปว่า บุคลิกลักษณะมีความหมายครอบคลุมได้ 2 ประการ คือ ทักษะทางสังคมหรือความคล่องตัวในการตอบสนองกับบุคคลต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไปซึ่งสามารถฝึกฝนได้ และเป็นลักษณะที่ติดตัวมา จะแสดงออกหรือสร้างความรู้สึกระประทับใจและความคิดเห็นลักษณะต่างๆ กับบุคคลที่ติดต่อด้วย

จรรยา สุวรรณทัต และดวงกมล เวชบรรยงรัตน์ (2529:219) ได้กล่าวถึงความหมายของบุคลิกลักษณะไว้ว่า “บุคลิกลักษณะ เป็นแบบแผนพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลนั้น อันประกอบด้วยพฤติกรรมที่แสดงออกและลักษณะเฉพาะภายในของบุคคล ซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น”

อัญชลี แจ่มเจริญ (2530:163) ให้ความหมายว่า “บุคลิกลักษณะ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลทั้งหมด ที่ปรากฏให้คนอื่นได้รู้ได้เห็น ซึ่งแตกต่างกันเพราะภาวะสิ่งแวดล้อมที่สร้างตัวบุคคลนั้นแตกต่างกัน และพันธุกรรมที่แต่ละบุคคลได้มาก็แตกต่างกันไป”

จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์ (2532:140-142) ได้กล่าวไว้ว่า “บุคลิกลักษณะ หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว อันประกอบด้วยลักษณะภายนอกและภายในของบุคคล ซึ่งทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากบุคคลอื่น”

สุชา จันทร์เอม (2533:84) ได้ให้คำจำกัดความ สรุปได้ว่าบุคลิกลักษณะหมายถึง ลักษณะส่วนรวมของพฤติกรรมบุคคลทั้งในด้านชีวิตส่วนตัว การงานและสังคมทั่วไป ไม่เจาะจงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นลักษณะเด่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องทำนายสมรรถภาพและความสามารถของบุคคล

ในขณะที่ สุพัฒน์ เชาวติวงศ์ (2538:204) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “บุคลิกลักษณะ” ไว้ในสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 10 ไว้ดังนี้

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะภายนอกและลักษณะภายใน
ทั้งหมดของบุคคลนับตั้งแต่รูปร่าง หน้าตา กิริยาท่าทาง เจตคติ
แรงจูงใจ สติปัญญาความสามารถ ปฏิกริยาตอบสนองทางอารมณ์
ลักษณะประจำตัวต่างๆ (traits) ความนึกคิด ความรู้สึกที่บุคคลนั้นมี
ต่อตนเอง ส่วนที่เหลือค้ำจากประสบการณ์ บุคลิกภาพจึงเป็น
ลักษณะเฉพาะของบุคคล ไม่มีใครในโลกที่มีบุคลิกภาพเหมือนกัน
แม้แต่คู่แฝดจากไข่ใบเดียวกัน

สถิติ วงศ์สวรรค์ (2539:4) กล่าวว่า “บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะโดยส่วนรวมของแต่ละบุคคล ทั้งลักษณะภายนอกและลักษณะภายใน รวมทั้งปัจจัยต่างๆ อันมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของผู้พบเห็น”

พวงพยอม ชิดทอง (2549:3) ได้กล่าวถึงแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ทั้งในและต่างประเทศที่ต่างก็ให้นิยามของคำว่าบุคลิกภาพไว้ สรุปได้ว่า “บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยลักษณะภายในและลักษณะภายนอกของแต่ละบุคคล”

จากคำจำกัดความและความหมายของ “บุคลิกภาพ” ที่ได้รวบรวมไว้ดังกล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า บุคลิกภาพ คือลักษณะโดยรวมของตัวบุคคล ทั้งลักษณะทางกาย ซึ่งสังเกตได้ง่าย ได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง น้ำเสียง คำพูด ความสามารถทางสมอง ทักษะการทำกิจกรรมต่างๆ และลักษณะทางจิต ซึ่งสังเกตได้ค่อนข้างยาก ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ค่านิยม ความสนใจ ความมุ่งหวัง อุดมคติ เป้าหมาย และความสามารถในการปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ลักษณะดังกล่าวมีที่มาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละคน ส่งผลสู่ความสามารถในการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมและความแตกต่างระหว่างบุคคล

ประเภทบุคลิกภาพ

จากการศึกษาเอกสาร ตำราของนักวิชาการและผู้รู้ ทำให้ทราบลักษณะการแบ่งประเภทของบุคลิกภาพไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

วรารณ ตระกูลสถิตย์ (2545:43-44) ได้กล่าวถึงประเภทบุคลิกภาพของบุคคลซึ่งสามารถสรุปใจความสำคัญได้ว่า ประเภทของบุคลิกภาพของบุคคลนั้น แบ่งได้หลายลักษณะแตกต่างกัน โดยยกตัวอย่างและอ้างถึง วิลเลียม เชลดอน (William Sheldon) นักจิตวิทยาบุคลิกภาพว่าได้แบ่งประเภทของบุคลิกภาพของบุคคลตามลักษณะโครงสร้างของร่างกายได้ 3 ประเภท คือ

1. ประเภทอ้วนจุ (Endomorphy) ได้แก่ บุคคลที่มีลักษณะอ้วนเตี้ยลงพุง มีกล้ามเนื้อและโครงสร้างกระดูกไม่แข็งแรง คนพวกนี้มักเป็นคนชอบสนุกสนาน รื่นเริง จู้จี้ขี้บ่น พุดเสียงดังฟังชัด โกรธง่ายหายเร็ว และชอบกินจุ

2. ประเภทสมส่วน (Mesomorphy) ได้แก่ บุคคลที่มีบุคลิกภาพในลักษณะสมส่วน ลำตัวตรง ไหล่กว้าง กล้ามเนื้อและโครงสร้างกระดูกแข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว คนประเภทนี้มักมีความอดทนและมีพลังมาก ส่วนใหญ่ชอบเล่นกีฬาและเป็นนักกีฬา

3. ประเภทผอมบาง (Ectomorphy) ได้แก่ บุคคลที่มีบุคลิกภาพในลักษณะผอมสูง ช่วงไหล่ห่อ เอวเล็กเอวบาง สะโพกเล็ก กล้ามเนื้อน้อย คนประเภทนี้มักเป็นผู้ที่ไวต่อการรู้สึกไม่ชอบเข้าสังคม ใจน้อย และอ่อนไหวง่าย

จากทฤษฎีบุคลิกภาพที่เชดคอนจำแนกรูปร่างบุคคลไว้ทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เราอาจจะพบเห็นลักษณะบุคลิกภาพที่เหมือนและปรากฏอยู่จริงในตัวบุคคลที่มีรูปร่างลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ แต่ก็คงจะไม่ทั้งหมดเป็นแน่ และถึงข้อมูลจะตรงหรือไม่ตรงตามลักษณะบุคลิกภาพที่เชดคอนกล่าวไว้ก็ตาม สิ่งสำคัญและไม่ควรมองข้ามความเป็นจริงไปก็คือ บุคลิกภาพของมนุษย์เราทุกวันนี้ ยังคงมีลักษณะโครงสร้างของร่างกายแบบผสมตามทฤษฎีบุคลิกภาพของเชดคอน อย่างปฏิเสธไม่ได้

ในขณะที่ ศรีเรือน แก้วกังวาน (2551:37) ได้กล่าวถึงนักจิตวิทยาอีกท่านหนึ่งคือ คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung) ว่าได้แบ่งบุคลิกภาพของบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะกว้างๆ ได้แก่ ลักษณะ Extraversion เป็นบุคลิกภาพแบบนิยมเข้าหาสิ่งแวดล้อมนอกตัวที่เป็นทั้งวัตถุ บุคคล สังคม และลักษณะ Introversion เป็นบุคลิกที่เก็บตัวและสนใจเฉพาะเรื่องของตัว ซึ่งลักษณะทั้งสองแบบนี้ย่อมมีส่วนอยู่ในตัวคนคนเดียวกัน

จากข้อมูลเกี่ยวกับการแบ่งประเภทบุคลิกภาพของบุคคลจากผู้รู้ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการแบ่งประเภทบุคลิกภาพของมนุษย์นั้นสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบด้วยกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้หลักเกณฑ์ใดเป็นตัวจำแนกลักษณะเท่านั้น แต่ไม่ว่าจะแบ่งตามลักษณะใดก็ตาม ก็ยังสามารถมองเห็นบุคลิกภาพของบุคคลได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆด้วยกัน ได้แก่ บุคลิกภาพภายนอก คือ ลักษณะร่างกายที่ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย เช่น รูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ กิริยาท่าทาง การแต่งกาย การวางตัว การพูด ซึ่งเราสามารถปรับปรุงให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็นได้และบุคลิกภาพภายใน คือ ลักษณะเฉพาะของบุคคล ซึ่งเป็นความคิด ความรู้สึกภายในตัวบุคคล เป็นลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายใน ที่มองไม่เห็นและสัมผัสยาก แต่สามารถศึกษาจากการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด การแสดงความเป็นมิตร อารมณ์และความรู้สึก เป็นต้น

ทฤษฎีบุคลิกภาพ

ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ มีผู้รู้ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ทฤษฎีบุคลิกภาพ” ไว้ดังนี้

อังฉรา สุขารมณ์ (2524:90) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบุคลิกภาพโดยสรุปว่า “เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายให้ทราบถึงลักษณะ โดยธรรมชาติของบุคลิกภาพ นักจิตวิทยาที่มีการศึกษาที่เน้นในเรื่องต่างๆ กัน เช่น เรื่องแรงจูงใจ อิทธิพลของสังคม วัฒนธรรม จิตใต้สำนึก การรับรู้ ฯลฯ และทฤษฎีบุคลิกภาพที่สำคัญทฤษฎีหนึ่งนั่นคือจิตวิเคราะห์”

เช่นเดียวกับ นวลลออ สุภาพล (2527:6) ที่ได้อธิบายโดยสรุปไว้ว่า “ทฤษฎีบุคลิกภาพเป็นสมมุติฐานที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์และประกอบด้วยนิยาม (empirical definition) มีกฎที่สามารถพิสูจน์ได้ มีความละเอียดลึกซึ้งที่จะทำนายพฤติกรรมโดยรวมและรายบุคคลได้...”

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2529:22) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบุคลิกภาพอย่างง่าย ๆ โดยสรุปว่า ทฤษฎีบุคลิกภาพ คือคำอธิบาย “ทำไม” และ “อย่างไร” เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ที่ประกอบกันเป็นลักษณะหรือแบบเฉพาะตัวของบุคคลทั้งคน ไม่ใช่แค่เพียงแง่เดียว การเรียนรู้ทฤษฎีบุคลิกภาพต่างๆ แล้ว เราใช้การสังเกตพฤติกรรมของผู้ใดผู้หนึ่งตามแนวที่ทฤษฎีแนะไว้ เราอาจปะติดปะต่อเหตุผล สามารถเข้าใจผู้นั้นอย่างลึกซึ้งถึงจิตใจของเขาได้ทั่วถึง

ตรีศิลป์ บุญขจร (2549:127) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีบุคลิกภาพ ว่ามีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์วิจารณ์ทั้งวรรณคดีสมัยเก่าและวรรณกรรมสมัยใหม่ โดยสรุปใจความสำคัญได้ว่า ทั้งวรรณคดีสมัยเก่าและวรรณกรรมสมัยใหม่ ต่างก็มีความสัมพันธ์และลักษณะร่วมกันกับทฤษฎีบุคลิกภาพ โดยเฉพาะจิตวิทยาหรือจิตวิเคราะห์ เพราะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและแรงผลักดันของมนุษย์ ผู้ที่เริ่มการวิจารณ์วรรณคดีแนวจิตวิทยาก็คือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ โดยทฤษฎีดังกล่าวได้สำรวจและอธิบายกระบวนการทางจิตของมนุษย์ ช่วยในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดี ซึ่งอาจแบ่งการวิเคราะห์วิจารณ์แนวจิตวิทยาได้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. การศึกษาจิตวิทยาของผู้เขียนในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะมนุษยชาติ
2. การศึกษากระบวนการสร้างศิลปะวรรณคดี
3. การใช้ทฤษฎีจิตวิทยาหรือจิตวิเคราะห์กับวรรณคดี

นอกจากนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาน (2551:295-300) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีบุคลิกภาพ ดังนี้ใจความสำคัญโดยสรุปว่า ทฤษฎีบุคลิกภาพและวรรณกรรมเป็นศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แม้กระบวนการวิธีในการศึกษาจะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองศาสตร์นี้ต่างมี

เป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจในความหลากหลายและซับซ้อนของพฤติกรรมและบุคลิกของบุคคลเหมือนกัน ซึ่งอาจสรุปความสัมพันธ์เป็นคู่ๆ ได้ดังนี้

1. จิตวิทยาบุคลิกภาพอธิบายบุคลิกภาพของมนุษย์ที่เป็นภาคทฤษฎี ส่วนวรรณกรรมฉายภาพมนุษย์แบบต่างๆ หลายแง่หลายมุม เปรียบเหมือนภาคตัวอย่างของทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ
2. จิตวิทยาบุคลิกภาพทำให้เข้าใจมนุษย์โดยย่อส่วน แต่วรรณกรรมทำให้เข้าใจมนุษย์โดยขยายส่วน
3. จิตวิทยาบุคลิกภาพทำความเข้าใจให้แก่วรรณกรรม และวรรณกรรมก็ทำความเข้าใจให้แก่ทฤษฎีบุคลิกภาพ
4. จิตวิทยาบุคลิกภาพเป็นศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์สาขาพฤติกรรมศาสตร์ กฎเกณฑ์ของทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ ได้มาจากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย โดยกระบวนการวิธีที่ค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์ ส่วนวรรณกรรมเป็นศาสตร์ฝ่ายศิลปศาสตร์ มุ่งให้ผู้อ่านได้สัมผัสชีวิตจิตใจคนทั้งคนเหมือนได้ปรากฏพบเห็นในชีวิตจริงของเรา ด้วยภาษาศิลป์ และกฎเกณฑ์ของวรรณกรรมที่ไม่รู้จะตายตัว

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกนวนิยายเพื่อวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีจิตวิทยานั้น นักวรรณคดีหลายๆ ท่าน ได้ทำการแบ่งวรรณกรรมประเภทนวนิยายออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทพาฝัน (Romantic) และประเภทถ่ายภาพชีวิตจริง (Realistic) หากต้องการศึกษาจิตวิทยาการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ โดยยกเอาตัวละครในวรรณกรรมมาแทนบุคคลในชีวิตจริง จึงต้องเลือกตัวละครที่มีการแสดงพฤติกรรมแบบมนุษย์ทั่วไป เพราะถ้าหากวิเคราะห์พฤติกรรมที่ไม่เหมือนมนุษย์จริง ผลจากการวิเคราะห์นั้นก็จะเป็นไปอย่างเชื่องช้าของวิชาการอื่นไป โดยเงื่อนไขนี้ นวนิยายประเภทพาฝันจึงเป็นเรื่องที่ใช้ไม่ได้ในกรณีนี้

การวิเคราะห์วรรณกรรมเชิงทฤษฎีนั้น สามารถทำได้หลายแนว ดังที่อ้างอิงข้อมูลไว้ข้างต้น แต่ส่วนหนึ่งที่นิยมกันมากในหมู่นักวิจัยสาขาศิลปศาสตร์ ภาษาและวรรณคดี นักปรัชญา และนักวิจัยสาขาอื่นๆ ได้แก่ การวิเคราะห์วรรณกรรมตามแนวทฤษฎีจิตวิทยา โดยเฉพาะการมุ่งวิเคราะห์วรรณกรรมเชิงบุคลิกภาพ ซึ่งศรีเรือน แก้วกังวาน (2529:21-22) กล่าวว่า

การวิเคราะห์วรรณกรรมเชิงบุคลิกภาพนั้น เป็นการวิเคราะห์วรรณกรรม เพื่อเข้าใจบุคลิกภาพของตัวละคร เพื่ออธิบายและทำนายพฤติกรรม ตลอดจนสืบสาวต้นตอความเป็นมาของพฤติกรรมปัจจุบัน การวิเคราะห์วรรณกรรมเชิงบุคลิกภาพ เพิ่มทักษะความชำนาญในการ “อ่านคน” ให้ถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็ให้ “บทเรียน

ชีวิต” แก่ผู้อ่าน ผู้วิเคราะห์วรรณกรรมอีกด้วย ฉะนั้นจึงเป็น
การปลุกตนให้รู้จักชีวิตจิตใจของตัวเองและผู้อื่นในระดับที่สูงขึ้นกว่า
การอ่านเพื่อความบันเทิงอารมณ์ธรรมดา

จากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบุคลิกภาพที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า
ทฤษฎีบุคลิกภาพเป็นความพยายามของนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ที่จะอธิบายเรื่องลักษณะต่างๆ
ของมนุษย์แต่ละคน ว่าแบบแผนของพฤติกรรมที่แตกต่างกันนั้น มีสาเหตุมาจากสิ่งใด สามารถที่จะ
ควบคุมหรือทำนายพฤติกรรมที่แสดงออกมาได้หรือไม่ว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป หรือมีบุคลิกภาพ
เป็นอย่างไร ซึ่งทฤษฎีบุคลิกภาพสามารถช่วยอธิบายได้ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การสังเกต
อย่างมีแบบแผน การทดลอง การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบเพื่อหาความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์
กันของบุคลิกภาพของบุคคล บุคลิกภาพของแต่ละคนในงานเขียนวรรณกรรมประเภทนวนิยาย ก็ไม่
ต่างไปจากบุคลิกภาพของมนุษย์จริงๆ ที่มักจะมีหลากหลาย การรู้จักบุคลิกภาพของมนุษย์ควร
เริ่มตั้งแต่รู้จักตัวเอง คนที่อยู่ใกล้ชิด คนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย ทั้งในครอบครัวและในกิจ
ธุระการงาน ตลอดจนแผ่กว้างไปถึงเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ย่อมให้ประโยชน์ และนำมาประยุกต์ใช้
เกิดผลกว้างใหญ่ไพศาลทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการงาน ทั้งนี้ผลของความพยายามที่จะศึกษา
บุคลิกภาพของมนุษย์จากแง่มุมต่างๆ นี้เอง จึงปรากฏเป็นหลักวิทยาการ ซึ่งมีอยู่ทั้งในสาขา
วิทยาศาสตร์และในสาขาศิลปศาสตร์

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบุคลิกภาพ ในเอกสาร ตำราของนักจิตวิทยาและผู้รู้
ด้านทฤษฎีบุคลิกภาพ ทำให้พบแนวคิดของทฤษฎีบุคลิกภาพที่ปรากฏว่ามีอยู่ 4 แนวคิดที่สำคัญ
ซึ่งแนวคิดแต่ละกลุ่มนี้มีความใกล้เคียงกัน ทฤษฎีของแต่ละท่านต่างก็ได้รับแนวความคิดของกัน
และกัน คือ

1. แนวคิดกลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis)
2. แนวคิดกลุ่มพฤติกรรม (Behaviorism)
3. แนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism)
4. แนวคิดกลุ่มลักษณะนิสัย (Traits Theory of Personality)

แนวคิดกลุ่มจิตวิเคราะห์ มีผู้นำกลุ่มคือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ แนวคิดกลุ่มนี้มีทัศนคติใน
การมองมนุษย์ว่าเป็นสิ่งมีชีวิต ประกอบด้วยสัญชาตญาณและข้อขัดแย้ง และเชื่อว่า จิตใต้สำนึกและ
พลังงูใจที่ไร้เหตุผลเป็นตัวกระทำพฤติกรรมนานาประการ รวมทั้งเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของ

บุคคล เป็นแนวคิดอันดับแรกในประวัติการศึกษาบุคลิกภาพอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ข้อมูลที่เป็นที่มาของความคิดนี้ได้มาจากคนไข้โรคจิต โรคประสาท นักคิดแนวกลุ่มนี้ เช่น

1. ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) 1856–1939
2. คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung) 1875–1961
3. อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) 1870–1937
4. แอริก เอช. แอริสัน (Erik H. Erikson) 1902–ปัจจุบัน

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ เพราะนำมาใช้เป็นฐานสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

7. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ตามแนวคิดของซิกมันด์ ฟรอยด์

จากการศึกษาเอกสาร ตำราของผู้รู้ เกี่ยวกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ตามแนวคิดของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ทำให้ได้รับความรู้เพิ่มเติม ดังนี้

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2514:213-314) ได้อธิบายถึง “จิตวิเคราะห์” ไว้ในวิทยาสารานุกรม สรุปได้ว่าจิตวิเคราะห์เกิดขึ้นจากการสืบสวนความผิดปกติของจิต เริ่มต้นขึ้นด้วยการใช้วิธีสะกดจิต เพื่อรักษาโรคเส้นประสาทบางอย่าง แต่ภายหลังได้ค้นพบว่า การสะกดจิตไม่เป็นวิธีที่จำเป็น ใช้วิธีระบายอาเวทหรือความรู้สึกนั้นออกมาก็เป็นวิธีรักษาโรคเส้นประสาทเหล่านั้นได้ กล่าวคือได้ใช้วิธีวิเคราะห์ภาวะของจิตจากความฝันของคนไข้

นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึง “ทฤษฎีจิตวิเคราะห์” ไว้อย่างน่าสนใจ โดยมีใจความสำคัญว่าในการศึกษาความฝันนั้น ได้ประจักษ์ว่านอกจากความสำนึกของมนุษย์แล้ว ยังมีความไม่รู้สึกรู้ตัว Unconscious หรือวงค์ที่เป็นเครื่องกลบันดาลพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย ต่อจากนั้นก็ได้ค้นพบว่าการต้านทานในจิต หรือปัจจัยปราบจิต (repressive factor) ที่จะให้ความไม่รู้สึกรู้ตัวนั้นยังคงเป็นความไม่รู้สึกรู้ตัวอยู่ เช่น ในกรณีความฝัน ก็ถือว่าในความฝันนั้นเป็นการแสดงความปรารถนาที่ไม่รู้สึกรู้ตัว และยิ่งกว่านั้นการกระทำของเรา ซึ่งกระทำด้วยความรู้สึกตัวก็มีปัจจัยที่ทำให้เรารู้สึกรู้ตัวเป็นเครื่องกลบันดาลด้วย และบุคลิกภาพ (personality) ของเรานั้นมีรากฐานฝังอยู่ในความรู้สึกตัวหรือวงค์ยิ่งกว่าในความรู้สึกตัวของเราเสียอีก นี่เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่งอาจารย์วิชาี้แบ่งกันออกไปอีกถึง 3 สำนักเป็นอย่างน้อย คือสำนักของฟรอยด์ สำนักของอาดเลอร์ และสำนักของจุง

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่นิยมกันแพร่หลายเป็นของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ซึ่งเป็นจิตแพทย์ชาวออสเตรีย และเป็นบิดาแห่งจิตวิทยาสาขาจิตวิเคราะห์ โดย ฟรอยด์ ได้ตั้งมโนจิตพื้นฐานของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่งมีความเชื่อเบื้องต้นว่า บุคลิกภาพหรือพฤติกรรมมนุษย์ เกี่ยวข้องกับพลัง 4 ชนิด

ได้แก่ พลังสัญชาตญาณ พลังเพศ พลังคุ้มครอง และพลังก้าวร้าว ดังที่ นवलลอ สุภาพล (อ้างถึงใน ฟิรพล เทพประสิทธิ์, 2545:8-9) ได้อธิบายถึงพลังทั้ง 4 ชนิดนี้ว่า

1. พลังสัญชาตญาณ (Instinct Drive) อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “แรงขับสัญชาตญาณ” ฟรอยด์อธิบายการทำงานของสัญชาตญาณชนิดนี้ว่า ร่างกายบางส่วนของคนเราจะถูกกระตุ้นทำให้เกิดความต้องการที่จะทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง และเพื่อลดแรงกระตุ้นหรือตอบสนองความต้องการนั้นๆ บริเวณร่างกายส่วนนั้นจะเกิดพลังสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นพลังที่ทำให้บุคคลทำกิจกรรมเพื่อให้อินทรีย์ (Organism) หาประสบการณ์หรือแสดงพฤติกรรม ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ อินทรีย์จะแสดงพฤติกรรมหรือหาประสบการณ์แตกต่างกันไปในช่วงอายุต่างๆ การกระทำหน้าที่ของอินทรีย์แสดงออก 2 ลักษณะ คือ

1.1 การกระทำที่สามารถเห็นได้ชัด (Overt Action) การกระทำที่สนองความต้องการที่สามารถเห็นได้ชัดเจน เรียกว่า “จุดมุ่งหมายภายนอก” (External Aim) กลวิธีของจุดมุ่งหมายภายนอก ที่จะทำให้พลังสัญชาตญาณเพิ่มขึ้นหรือลดลง จะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือย้ายแหล่งวัตถุที่ต้องการได้

1.2 การกระทำที่ไม่สามารถเห็นได้ (Covert Action) การกระทำที่สนองความต้องการโดยไม่สามารถเห็นได้ชัดเจน เรียกว่า “จุดมุ่งหมายภายใน” (Internal Aim) เป็นสิ่งที่สังเกตได้ยาก และเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการตอบสนองก็จะคงที่อยู่ตลอดไปและไม่สามารถย้ายแหล่งวัตถุที่ต้องการได้ เช่น เมื่อคนเราเกิดความหิว ถ้าไม่ได้รับประทานอาหาร น้ำย่อยในกระเพาะอาหารยังคงหลั่งออกมาและความหิวที่เกิดขึ้นก็ยังคงอยู่

การที่จะให้แรงขับได้รับการตอบสนองจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ อาจจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติและพื้นฐานทางอารมณ์ พลังสัญชาตญาณซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พลังสัญชาตญาณของความต้องการมีชีวิต (Life Instinct) ซึ่งมีกระบวนการทำงานที่สำคัญ ดังนี้

สัญชาตญาณของความต้องการมีชีวิต ⇨ รักตน ⇨ สร้างตน ⇨ สร้างผู้อื่น ⇨ สืบชาติพันธุ์

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาว่าพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นเกิดขึ้นเองหรือไม่ มีเหตุผลให้แย้งว่ามนุษย์ไม่น่าที่จะแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งได้เอง โดยตั้งสมมุติฐานในการทดลองว่า ถ้าไม่ให้เกิดเด็กใหม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใด อาจจะนำไปคลุกคลีกับสัตว์ เด็กก็อาจจะมีพฤติกรรม

เหมือนสัตว์ไปได้ ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ทุกอย่างเกิดจากการเรียนรู้มากกว่าสัญชาตญาณ ฉะนั้นพลังสัญชาตญาณในทัศนะของฟรอยด์ ควรจะเป็นแรงขับ (Drive) แทน

2. พลังเพศ (Libido) เป็นพลังขับทางเพศที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ (Species preservation) อาภา จันทรสกุล (2535:22) อธิบายโดยสรุปว่า พลังทางเพศเป็นเหมือนกับพลังทั่วไปที่ไม่สามารถทำให้สูญหายไปหรือสร้างขึ้นใหม่ได้ แต่สามารถเคลื่อนที่เปลี่ยนรูปได้ไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ตามระยะเวลาของพัฒนาการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เมื่อพลังเพศอยู่ที่บริเวณใดของร่างกาย ส่วนนั้นก็จะเกิดความตึงเครียด วิธีลดความตึงเครียดก็โดยการเร้าหรือทำให้พลังเพศส่วนนั้นถ่ายเทออกไปอย่างเหมาะสม พลังเพศเป็นพลังที่ทำให้บุคคลมีความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์ (Interpersonal love) โดยเริ่มจากรักพ่อแม่ ต่อมาจึงรู้จักรักผู้อื่นและเป็นแรงจูงใจหรือเป็นพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลเกิดความรักระหว่างเพศขึ้น

บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร (2538:274) อธิบายความหมายของพลังขับทางเพศนี้ว่า มิได้หมายถึง ความต้องการทางเพศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมอื่นๆ ซึ่งบางครั้งดูเหมือนว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศเลย เช่น การกลัวมีคบิดา ฟรอยด์อธิบายว่า เป็นความกลัวอันเนื่องมาจากการถูกตัด (Castration) โดยเด็กเก็บกด (Repress) ว่าอวัยวะเพศของตนจะถูกตัด ความกลัวนี้จะสะท้อนออกมา ในลักษณะการกลัวบาดเจ็บทางกาย เช่น กลัวมีคบิดา กลัวถูกแทง เป็นต้น

ยศ สันตสมบัติ (2542:36) กล่าวว่า “โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าพลังเพศเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในเด็กทารก แต่พลังเพศนี้จะเริ่มพัฒนาขึ้นเมื่อเด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่น โดยมีความสัมพันธ์กับกระบวนการเข้าสู่สุติภาวะและแสดงออกมาให้เราเห็นในความรู้สึกห้วงหาอารมณ์ และแรงดึงดูดต่อเพศตรงข้าม”

3. พลังคุ้มครองตนเอง (Ego-Instincts) นวลลออ สุภาพล (2527:27) อธิบายสรุปได้ว่า แม้พลังทางเพศจะเป็นพลังสำคัญในการบริหารบุคลิกภาพ แต่ก็ยังมีสัญชาตญาณอื่นๆ อีก เช่น สัญชาตญาณความหิว สัญชาตญาณความกระหาย สัญชาตญาณหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด เป็นต้น ฟรอยด์ได้รวมสัญชาตญาณเหล่านี้ไว้ด้วยกัน เรียกว่า สัญชาตญาณคุ้มครองตน สัญชาตญาณชนิดนี้แตกต่างจากพลังเพศ (Libido) ที่สำคัญคือพลังคุ้มครองตนเองเกิดขึ้นเพื่อที่จะคุ้มครองตน (Self Preservation) ส่วนพลังเพศเกิดขึ้นเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ (Species-Preservation) พลังส่วนนี้มีส่วนที่จะเก็บกด (Repressed) ไว้เช่นเดียวกับพลังเพศ และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกลวิธานป้องกันตัว (Defense Mechanism) แต่ในเรื่องโครงสร้างบุคลิกภาพแล้วมีนัยสำคัญน้อยกว่าพลังเพศ

4. พลังความก้าวร้าว (Aggression) พลังความก้าวร้าวอาจถือเป็นส่วนหนึ่งของพลังเพศ หรือเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองตนก็ได้ กล่าวคือ เป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองตน ก็คือ อาจมีการต่อสู้เพื่อป้องกันตัวเองให้พ้นจากภัยอันตรายก็ได้ พลังความก้าวร้าวนี้จะไม่คงอยู่ตลอดไป

แต่จะเกิดขึ้นเพียงระยะหนึ่งเท่านั้น นवलลอ สุภาผล (2527:27) กล่าวโดยสรุปว่าความก้าวร้าวอาจถือเป็นส่วนหนึ่งของพลังเพศ โดย فروยด์ ถือว่าความรู้สึกดังกล่าว เป็นการแสดงความรู้สึกทางเพศ ซึ่งเป็นการแสดงออกในเรื่องเพศลักษณะหนึ่ง ความก้าวร้าวเดิมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองตน (Self Preservation) แสดงออกในลักษณะสนใจตนเอง (Self-Interested) เนื่องจากความคับข้องใจ (Frustration) ความรู้สึกนี้จะไม่คงทนอยู่ตลอดไป เกิดขึ้นเพียงระยะหนึ่งเท่านั้น

ส่วน พงพันธ์ พงษ์โสภา (2543:40-41) ได้กล่าวว่า ในเรื่องนี้ فروยด์ ได้อธิบายเพิ่มในเวลาต่อมาว่า “ความก้าวร้าวเป็นพลังส่วนหนึ่งที่แยกมาจากสัญชาตญาณของความตาย (Death Instinct) ซึ่งเป็นรากฐานของความต้องการทำลาย (Destructive Activities) ความต้องการทำลายแสดงออก 2 ลักษณะ คือ ทำลายผู้อื่นหรือทำลายตัวเอง”

จากการศึกษาชีวิตและทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ ในเอกสารตำราของนักเชี่ยวชาญและผู้รู้ด้านทฤษฎีจิตวิทยาหลายท่าน ทำให้ทราบว่า فروยด์ นั้นได้รับยกย่องเป็นผู้นำแนวคิดจิตวิเคราะห์แบบคลาสสิก ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของเขามีชื่อว่า Freudian Psychoanalysis มีความเหมาะสมและใช้ได้ผลดีกับบุคคลบางบุคลิกลักษณะและในบางวัฒนธรรม فروยด์ ศึกษาพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ข้อมูลที่ได้จึงมาจากคนไข้โรคจิต โรคประสาทในคลินิกของเขา ซึ่งเขาเริ่มมีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมโดยละเอียด และนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตีความและตั้งเป็นกฎเกณฑ์และทฤษฎีจิตวิเคราะห์ขึ้นมา فروยด์ เป็นทั้งนักจิตแพทย์ นักคิด นักการศึกษา นักปรัชญา นักเขียน และนักวิทยาศาสตร์ฝ่ายจิตและฝ่ายพฤติกรรมศาสตร์ เขาประกอบอาชีพเป็นจิตแพทย์เพราะสนใจทางประสาทวิทยาและการสะกดจิต ศึกษาค้นคว้าจิตวิทยาในแนวจิตวิเคราะห์จนได้รับผลสำเร็จ

แนวคิดที่สำคัญ

แนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ فروยด์ ศึกษา ประกอบไปด้วยแนวคิดสำคัญอยู่ทั้งหมด 6 แนวคิดด้วยกัน ซึ่งจะอธิบายโดยสรุปสาระสำคัญตามลำดับ ดังนี้

1. จิตใต้สำนึก เป็นพลังเร้นลับซ่อนอยู่ในร่างกายของมนุษย์ทุกคน ซึ่งนพพร ประชากุล (2552:166) ได้กล่าวถึงสมมุติฐานเรื่องจิตใต้สำนึก สรุปได้ว่า จิตใต้สำนึกนี้เริ่มขึ้นเมื่อ ซิกมันด์ فروยด์ ทดลองนำเอาการสะกดจิตมาใช้ในการบำบัดอาการจิตอาพาธแบบต่างๆ เขาสังเกตเห็นว่าคนไข้ที่ตกอยู่ภายใต้การสะกดจิตจะปลดปล่อยคำพูดและเนื้อหาที่หากอยู่ในสภาพปกติจะละเว้นไม่ยอมกล่าวถึง ราวกับจิตสำนึกทำหน้าที่เก็บกอดส่วนนั้นไว้ไม่ให้แสดงออกมา เมื่อ فروยด์ หันมาวิเคราะห์ความฝัน เขาก็พบว่าความฝันเป็นวิธีการทางจิตที่มนุษย์ใช้ปลดปล่อยความปรารถนาในส่วนลึกให้ขึ้นสู่ระดับความเป็นจริง แต่ก็เป็นไปในรูปที่จำลอง มิใช่การแสดงออกตรงตัว ทั้งหมดนี้ทำให้ فروยด์ ตั้งสมมุติฐานขึ้นมามีส่วนของจิตอันเป็นที่สั่งสมความปรารถนาต่างๆ

โดยเฉพาะแรงผลักดันทางเพศในวัยเด็ก ซึ่งถูกเก็บกดไว้ข้างใต้ เพราะไม่เป็นที่ยอมรับของจิตสำนึก ด้วยว่าขัดต่อมาตรฐานของ “ความปกติ” ที่สังคมสั่งสอน ต่อมาสิ่งที่เก็บกดไว้จึงระบายออกมาในรูปของพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นไปในทางลบ เช่น ความก้าวร้าวรุนแรงและที่เป็นไปในทางบวก เช่น การนึกฝัน การสร้างสรรค์ทางศิลปะ

จากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “จิตใต้สำนึก” ในเอกสารตำราของนักจิตวิทยา และผู้รู้หลายท่าน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญที่สอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้นได้ว่า ฟรอยด์ได้แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) จิตสำนึก (Conscious) 2) จิตก่อนสำนึก (Pre-conscious) และ 3) จิตไร้สำนึก (Unconscious) เนื่องจากระดับจิตสำนึก เป็นระดับที่ผู้แสดงพฤติกรรมรู้ตัว ส่วนระดับจิตก่อนสำนึก เป็นสิ่งที่จะดึงขึ้นมาอยู่ในระดับจิตสำนึกได้ง่าย หากมีความจำเป็นหรือต้องการ แต่ระดับจิตไร้สำนึกนั้น เป็นระดับที่อยู่ในส่วนลึกภายใต้จิตและความรู้สึกที่ถูกเก็บกด ความปรารถนาเรื่องต่างๆ เอาไว้ จะดึงขึ้นมาถึงระดับจิตสำนึกได้ยาก แต่สิ่งที่อยู่ในระดับไร้สำนึก ก็มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรม ทั้งด้านลบและบวกออกมาได้เช่นกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ฟรอยด์เป็นคนแรกที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับแรงผลักดันไร้สำนึก (Unconscious drive) หรือแรงจูงใจไร้สำนึก (Unconscious motivation) ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของพฤติกรรม และมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของมนุษย์

2. โครงสร้างบุคลิกภาพ แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างบุคลิกภาพของซิกมัน ฟรอยด์ นั้น เขาได้อธิบายไว้ว่า บุคลิกภาพประกอบด้วย จิตของมนุษย์ มีโครงสร้างของจิตเป็น 3 ส่วน คือ Id, Ego และ Super Ego เป็นพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมต่างกัน จนกลายเป็นลักษณะของบุคคล จะทำงานสัมพันธ์กันไม่แยกจากกันอย่างเด็ดขาด เกี่ยวกับแนวคิดนี้ มีนักวิชาการและผู้รู้ได้มีการศึกษาและอธิบายให้เข้าใจเพิ่มเติมในส่วนสาระสำคัญของแนวคิดได้ง่ายขึ้น ดังนี้

อุษณีย์ พงศ์ประยูร (2536:11) กล่าวว่า ซิกมัน ฟรอยด์ ได้อธิบายถึงโครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลทั้ง Id, Ego และ Super Ego ว่าทั้งสามระบบนั้นต้องประสานกันอย่างสอดคล้อง จึงจะทำให้มีสุขภาพดี แต่ถ้าทั้งสามระบบขัดแย้งกัน จะทำให้เกิดความไม่พอใจตนเอง ไม่พอใจผู้อื่นและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งโครงสร้างบุคลิกภาพดังกล่าว สามารถอธิบายแยกย่อยได้ ดังนี้

1. อิด (Id) หมายความว่า ความปรารถนาเป็นต้นกำเนิด และแหล่งรวมพลังงาน ที่มีพลังต่อบุคลิกภาพ Id ประกอบด้วยทุกสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพันธุกรรมดั้งเดิม แรงกระตุ้นที่มีมาตั้งแต่แรกเกิด จัดเป็นสัญชาตญาณขั้นพื้นฐานของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้รวมถึงความต้องการของร่างกาย ความปรารถนาทางเพศ และแรงกระตุ้นความก้าวร้าว ตามทฤษฎีของฟรอยด์ Id เป็นระดับจิตใต้สำนึกและทำงานตามหลักการแห่งความสุข (Principle of Pleasure) คือ มีความปรารถนาที่เกิดขึ้นในทันทีทันใด เพื่อให้เกิดความพึงพอใจทั้งหมด Id แสวงหาแนวทางเพื่อให้มนุษย์ได้รับความสุข หลีกเลียงความเจ็บป่วยและความเครียดและทำให้เกิดความยินดี ตามที่ร่างกายของแต่ละบุคคลที่มี

ความต้องการในทันทีทันใด Id ประกอบด้วยความต้องการทางชีววิทยาและสัญชาตญาณ Id ไม่มี
ความสามารถที่จะคิดหรือศึกษา ไม่นับว่าเป็นตรรกวิทยาและไม่สามารถชี้ว่าถูกหรือผิด

ดังนั้น Id ทำงานในแนวทางที่ไม่มีเหตุผลและไม่มีศีลธรรม ฟรอยด์ มีความเชื่อว่า
บุคลิกภาพของเด็กทารกขึ้นอยู่กับ Id เกือบทั้งหมด จนกระทั่งเด็กมีการเจริญเติบโตถึงอายุ 6-7 เดือน
เมื่อร่างกายมีความต้องการทางชีววิทยาเกิดขึ้นก็จะเกิดความเครียดขึ้นใน Id ซึ่งต้องมีการพยายาม
ผ่อนคลายที่จะลดความเครียดลงในทันทีทันใด เรียกว่าหลักการแห่งความสุข มี 2 แนวทาง ซึ่งอดีต
สามารถปลดปล่อยความเครียดโดยตนเอง คือแนวทางที่หนึ่ง ผ่านการปฏิบัติการสะท้อนอย่างง่าย
เช่น การจาม ซึ่งบางครั้งก็สามารถลดความเครียดลงได้ แนวทางที่สองผ่านความปรารถนาที่ต้องการ
ความสำเร็จ Id จะทำให้เกิดจินตนาการทางความคิดเป็นรูปวัตถุ ซึ่งจะก่อให้เกิดความพอใจ ต่อความ
ต้องการนั้น และจะเป็นการช่วยลดความเครียดได้บ้าง

ตามทัศนะของฟรอยด์ ความฝันก็เป็นแนวทางอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงออกของ
ความปรารถนาที่ต้องการความสำเร็จ และจะทำให้เกิดเป็นจิตสำนึก (Conscious Mind) ฟรอยด์
ยืนยันว่าความฝันเป็นสิ่งที่มีความหมาย นั่นคือคนที่นอนหลับมีความสามารถจำเรื่องที่ตนปรารถนา
จากจิตใต้สำนึกที่ปรากฏในความฝันได้ ก็จะมีความรู้สึกเกิดความกังวลใจ ในกรณีที่ฝันร้าย และบาง
ทีก็ต้องตื่นขึ้นในเวลากลางคืน ดังนั้นความฝันที่เป็นความจริงก็จะถูกปิดบังไว้ ฟรอยด์พบว่า บางคน
รู้จักใช้สัญลักษณ์ที่คล้ายกันสำหรับความฝันที่ถูกปกปิดไว้นั้นคือ บุคคลจะต้องมีความเข้าใจถึง
สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งใช้แทนความฝันก่อน จึงจะสามารถแปลความหมายหรือทำนายความฝันที่เกิด
จากจิตใต้สำนึกได้

2. อีโก้ (Ego) เป็นระดับจิตสำนึกบางส่วน ทำหน้าที่ตามหลักการแห่งความจริง
(Reality Principle) และเชื่อแน่ว่า มีวัตถุอย่างหนึ่งที่มีความเหมาะสมหรือเป็นสภาพการณ์ที่มีความ
เป็นไปได้ เพื่อทำให้เกิดความพอใจต่อความต้องการของ Id ถ้าบุคคลหนึ่งมีความหิว Ego จะช่วย
ทำให้แต่ละบุคคลรู้จักแสวงหาอาหารมาได้อย่างเหมาะสม เพื่อช่วยลดความเครียดที่เกิดขึ้นจาก
ความหิวมาจาก Id ถ้าปราศจาก Ego ก็จะต้องแสวงหาอาหารหรือวัตถุอื่นเพื่อตอบสนองความพอใจ
ต่อความต้องการนั้น Ego เป็นส่วนที่มีความสำคัญของบุคลิกภาพ ทำหน้าที่ตัดสินใจให้สัญชาตญาณ
เกิดความรู้สึกพอใจเมื่อใดและอย่างไร ไม่เหมือนกับ Id คือ Ego มีขีดความสามารถใช้สำหรับ
พิจารณาตัดสินใจและอาศัยหลักการและความมีเหตุผล และสามารถระลึกรู้ถึงประสบการณ์
ที่ผ่านมาแล้ว เป็นส่วนช่วยชี้นำพฤติกรรมให้ได้รับความสุขสูงสุดและขจัดความเจ็บปวดให้มันน้อยที่สุด
โดยรู้จักเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุดเพื่อทำให้เกิดความพอใจต่อความต้องการของ Id เพื่อให้
บรรลุเป้าหมายในระยะยาว ตัวอย่างเช่น Ego อาจจะไม่ยอมให้คนงานคนหนึ่งแสดงความก้าวร้าว
ต่อนายจ้างโดยตรง (ซึ่ง Id มีความรักและชอบที่จะกระทำเช่นนั้น) เพราะว่าเป็นที่ทราบดีแล้วว่า

การกระทำเช่นนี้ จะทำให้นายจ้างกระทำการนอกเหนืออำนาจ และจะมีการแทรกแซงต่อการพิจารณาแต่งตั้งเลื่อนตำแหน่งในอนาคตได้

3. ซูเปอร์อีโก (Superego) เป็นระดับจิตที่อยู่ในจิตสำนึกเป็นบางส่วน มีหน้าที่ควบคุมการแสวงหาความสุขของ Id จากแรงกระตุ้น Super ego ยอมให้ Id แสวงหาความสุขภายใต้เงื่อนไขที่แน่นอน Super ego เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม มโนธรรม สามารถบอกได้ว่า การกระทำใดถูกหรือผิดและจะยอมให้แรงกระตุ้นของ Id ได้รับการตอบสนองเป็นความสุขก็เฉพาะการกระทำที่ถูกต้องทางด้านศีลธรรม มโนธรรม ไม่เหมือนกับ Ego ที่ยินยอมให้ Id กระทำได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ปลอดภัยหรือมีความเป็นไปได้ Super ego เป็นสิ่งที่เกิดจากการมีประสบการณ์ โดยได้รับการถ่ายทอดฝึกรอบรมมาจากพ่อแม่ จากการสอนทางด้านศีลธรรมของสถานศึกษา แบบแผนของสังคมที่เป็นมาตรฐานสำหรับยึดถือและปฏิบัติของบุคคลในสังคม

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าในการทำงานตามหน้าที่ของระบบจิตมนุษย์ทั้ง 3 ระดับนี้ ย่อมจะต้องมีการต่อสู้ มีการยอมรับ มีการปรับตัวกัน มีความขัดแย้งกัน เป็นสิ่งที่เป็นเรื่องธรรมดา ถ้าส่วนของจิตที่เป็น Id, Ego, Super Ego ส่วนใดเป็นฝ่ายชนะ บุคลิกภาพของบุคคลก็จะแสดงพฤติกรรมออกไปตามแนวของจิตฝ่ายที่ชนะ

3. ขั้นตอนการพัฒนาบุคลิกภาพ บุคลิกภาพเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคลไม่สามารถเลียนแบบบุคลิกภาพผู้อื่นได้เหมือนทุกประการและบุคลิกภาพก็สามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้ จากการศึกษากระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพที่ศรีเรือน แก้วกังวาน (2529:25-35) อธิบายไว้ว่า ความแตกต่างตามวัยหรือความต้องการทางร่างกาย เป็นความต้องการตามธรรมชาติ เป็นพลังชีวิต การแสวงหาความสุข ความพอใจก็พัฒนาไปตามขั้นตอนตามลำดับเริ่มต้นจากแรกเกิดจนถึงสิ้นสุดในวัยรุ่น ซึ่ง فروยด์ เชื่อว่าเป็นรากฐานของบุคลิกภาพของมนุษย์จากเด็กเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ หากมีการพัฒนาตามขั้นตอนด้วยดีก็จะทำให้บุคคลนั้นมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่สมบูรณ์

ขั้นตอนการพัฒนาบุคลิกภาพ 5 ขั้นตอน ตามที่ فروยด์ ได้อธิบายไว้ มีดังนี้

1. ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะปาก (Oral Stage) ตั้งแต่คลอด-18 เดือน
2. ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะทวารหนัก (Anal Stage) 18 เดือน-3 ปี
3. ขั้นแสวงหาความสุขจากอวัยวะเพศปฐุมภูมิ (Phallic Stage) 3 ปี-6 ปี
4. ขั้นแสวงหาความสุขจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Latency Stage) 6 ปี-11 ปี
5. ขั้นแสวงหาความสุขจากแรงกระตุ้นทฤษฎีภูมิทางเพศ (Genital Stage) 12 ปี-20 ปี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในแต่ละขั้นเมื่อเด็กพัฒนาแล้ว เด็กเหล่านี้ก็ยังคงแสวงหาความสุขจากส่วนต่างๆ ของร่างกายอยู่ แต่บางคนอาจจะลดความเข้มข้นหรือเปลี่ยนไปตามรูปแบบอย่างอื่น

ฉะนั้นบุคลิกภาพที่ดีต้องมีการประสมประสานและได้รับความพอใจ ตอบสนองแรงกระตุ้นจากส่วนต่างๆ ของร่างกายเหล่านั้นในอัตราส่วนที่เหมาะสมตามวัยแต่ละชั้น

4. สัญชาตญาณ ฟรอยด์เชื่อว่ามนุษย์มีสัญชาตญาณติดตัวมาแต่กำเนิด พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากแรงจูงใจหรือแรงขับพื้นฐานที่กระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรม คือ สัญชาตญาณทางเพศ (sexual instinct) 2 ลักษณะคือ

4.1 สัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิต

4.2 สัญชาตญาณเพื่อความตาย

อุษณีย์ พงศ์ประยูร (2536:31) ได้อธิบายทฤษฎีที่ว่าด้วยสัญชาตญาณ (Instinct) สรุปได้ว่า ทฤษฎีสัญชาตญาณ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ สัญชาตญาณมุ่งเป็น (Life Instinct) เป็นพลังที่มีจุดหมายจะทำความพึงพอใจและอีกกลุ่ม คือ สัญชาตญาณมุ่งตาย (Death Instinct) เป็นพลังที่ปรารถนาจะสลายตัวไปสู่ความไม่มีกาย บางครั้งก็มุ่งทำลายสิ่งต่างๆ ให้พินาศ อาจถูกแปรรูปเป็นความก้าวร้าว ปกป้องตนเอง ทำร้ายฝ่ายตรงกันข้าม

5. ความหวาดกังวล (Anxiety) เป็นเรื่องที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้สิ้นเพราะความปรารถนาของมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองสมใจเสมอไป หรือ Ego ไม่สามารถควบคุม Id และ Super Ego ได้อย่างสมดุลความหวาดกลัวอาจเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวความหวาดกลัวตัวเอง การถูกประจานและความหวาดกลัวที่เกิดจากความสำนึกผิดชอบชั่วดี

6. อีโก้และกลวิธานป้องกันตัว (Defense Mechanism) เป็นการปฏิเสธหรือปิดบังอำพรางความเป็นจริง เป็นกลไกทางจิตใต้สำนึกมากกว่าจิตสำนึก ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถหลบหลีกความกังวลหรือความเครียดที่เกิดจากกระบวนการทางกาย ความคับข้องใจหรือการกระทบกระเทือนสิ่งที่บีบคั้นจิตใจนั้น ได้มีอิทธิพลทำให้ Ego แสวงหาวิธีหรือภาวะที่ไม่พึงปรารถนา โดยวิธีที่เรียกว่า “กลวิธานป้องกันตัว” ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ดังที่ พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2543:41) ได้อธิบายกลวิธานทางจิตไว้ 18 ลักษณะ โดยกล่าวอ้างจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ สรุปได้ ดังนี้

6.1 การหาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง เป็นการหาเหตุผลที่ค่อนข้างจะผิดไปจากความเป็นจริง มาอธิบายถึงสิ่งบกพร่องของตน เพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากข้อบกพร่องต่างๆ และพยายามหลอกตนเอง เพื่อไม่ให้รู้สึกผิดว่าตนผิด เพื่อว่าความจริงที่ไม่สมหวังบางอย่างจะได้ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดมากมายนัก เช่น นักเรียนที่สอบตกมักจะอ้างว่าสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงซึ่งความจริงแล้วนักเรียนผู้นั้นอาจไม่ค่อยได้ดูหนังสือก็ได้ หรือพวกที่ชอบมาทำงานสายก็มักอ้างว่ารถติดหรือแฟนหนุ่มที่ถูกแฟนสาวทิ้งไป ก็อาจปลอบใจตนเองโดยพยายามบอกกับตนเองว่าหล่อนเป็นคนนิสัยไม่ดี และไม่มีคุณค่าเพียงพอที่จะทุ่มเทความรักให้ ทั้งๆ ที่ความรู้สึกเล็กๆ ก็รู้ว่าตนถูกแฟนสาวทิ้งไป

6.2 การปฏิเสธ เมื่อบุคคลต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือความผิดหวังที่ก่อให้เกิดความปวดร้าวทางจิตใจ บางคนจะเกิดการต่อต้านความเจ็บปวดร้าวนั้น โดยการปิดตาตนเอง เพื่อดำเนินชีวิตอยู่ในโลกที่น่ากลัวในความรู้สึกของบุคคลนั้น โดยการไม่ยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นได้เกิดขึ้นจริง หรือปฏิเสธความจริงบางอย่างที่กระตุ้นให้เกิดความวิตกกังวล หรือความโศกเศร้าเสียใจ และประหลุดเสมือนกับว่าตนไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การปฏิเสธความจริงเกี่ยวกับการตายของบุคคลที่ตนรัก เป็นต้น

6.3 การโยนความผิดไปให้ผู้อื่น เป็นการแก้ความผิดของตนโดยการกล่าวโทษผู้อื่น หรือโยนความผิดไปให้ผู้อื่น เพื่อความผิดนั้นจะได้ห่างไกลจากตนเอง ดังภาษิตที่ว่า “รำไม่ดีโทษปี่โทษกลอง” ตัวอย่างเช่น เด็กเดินเตะกระโถน ผู้ใหญ่ก็จะดูคาวว่าซุ่มซาม เดินไม่เรียบร้อย ครั้นพอผู้ใหญ่เดินเตะกระโถนบ้าง ก็จะตำหนิเด็กว่าวางกระโถนไม่ดี หรือผู้ชายบางคนที่มีภรรยาบ่อยก็จะแก้ตัวว่า เบื่อภรรยาคนเดิมที่จุกจิกจู้จี้ เป็นต้น

6.4 การเก็บกด เป็นการลืมเรื่องราวที่เจ็บปวดร้าวใจเอาไว้ ด้วยการเก็บกดความรู้สึกนั้นไว้ในจิตใจไว้สำนึก หรือพยายามไม่ให้มีความรู้สึกวิตกกังวลถึงเรื่องราวที่ทำให้เจ็บปวด หรือโดยการพยายามที่จะลืมให้หมดสิ้นไปถึงเรื่องราวที่เต็มไปด้วยความผิดหวัง น่าละอายใจหรือเรื่องราวที่ทำให้รู้สึกเสียความภาคภูมิใจในตนเอง เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงความเจ็บปวดทางจิตใจ

6.5 การเลียนแบบ เป็นการเลียนแบบโดยรับเอาแบบอย่างของบุคคลอื่นมาเป็นของตน เพื่อตนเองจะได้เป็นที่ยอมรับของสังคม การเลียนแบบจะช่วยให้เกิดความอบอุ่นใจ และมีความมั่นใจมากขึ้น เช่น บุคคลบางคนที่ชอบแต่งตัว แต่งหน้าไว้ทรงผมเลียนแบบดารานักแสดงหรือตามอย่างแฟนนิยมนิยม

6.6 การแสดงออกที่ตรงข้ามกับ เป็นวิธีการในดารสร้างอุปนิสัยอีกแบบหนึ่งขึ้นมา เมื่อความรู้สึกที่แท้จริงในส่วนลึกของจิตใจถูกคุกคาม บางคนจะแสดงพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึกนั้นออกมา เพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงไว้ เช่นบางคนที่ทำทางอ่อนหวานและทำดีมาก ๆ ซึ่งแท้จริงแล้วบุคคลนั้นอาจซ่อนความเกลียดชัง และความเห็นแก่ตัวไว้ในส่วนลึกก็ได้

6.7 การชดเชย เป็นการหาทางชดเชยความบกพร่องหรือปมด้อยของตนเองโดยการสร้างปมเด่นอีกด้านหนึ่งขึ้นมา เช่น คนตัวเล็กมักชอบส่งเสียงดัง หรือบางคนที่ยื่นหนังสือไม่ดีก็หันมาเอาเด่นด้านกีฬา หรือเด็กผู้หญิงบางคนรู้สึกว่าคุณตาไม่ค่อยสวย มักจะหาจุดเด่นประจำตัวด้วยการหันมาตั้งใจเรียนหนังสือ เพื่อใช้ความสำเร็จในด้านการเรียนมาชดเชยความรู้สึกที่เป็นปมด้อยในเรื่องหน้าตาหรือบุคลิก เพื่อจะได้สร้างความรัก ความสนใจและการยอมรับจากบุคคลอื่น

6.8 การทดแทน เป็นการหาทางทดแทนความรู้สึกที่ไม่สมหวังด้วยการดิ้นรนให้บรรลุเป้าหมาย หรือเอาชนะอุปสรรคนั้นโดยการหาสิ่งใหม่ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเดิมมาทดแทน เช่น สามีภรรยาบางคนไม่มีบุตร ก็ไปขอบุตรคนอื่นมาเลี้ยง หรือชายหนุ่มบางคนขอแต่งงานกับหญิงสาวซึ่งเป็นลูกสาวคนโตไม่ได้ ก็หันไปแต่งงานกับน้องสาวแทน ซึ่งจะช่วยให้ตนเองเกิดความสบายใจขึ้นมาบ้าง เพราะอย่างน้อยก็เป็นพี่น้องกัน เป็นต้น

6.9 การแสดงออกผิดที่ เป็นการลดความวิตกกังวลหรือการลดอารมณ์อีกวิธีหนึ่งด้วยการเปลี่ยนเป้าหมายซึ่งเป็นบุคคล สิ่งของ หรือสถานที่แสดงออกโดยตรงไม่ได้ในทันทีและหันไปแสดงออกกับสิ่งของที่มีอันตรายน้อยกว่า เมื่อไม่สามารถแสดงออกหรือตอบโต้ต่อสิ่งที่เป็นตัวตอจริง ๆ นั้นได้ เช่น โกรธเจ้านายก็กลับมาเตะสุนัขที่บ้านหรือภรรยาบางคนโกรธสามี แต่ทำอะไรไม่ได้ก็หันไปตีลูก หรือทุบจานชามแตกหักเสียหาย เป็นต้น

6.10 การทดเทิด เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรม ซึ่งเป็นไปในทิศทางที่สังคมยอมรับว่าดี เพื่อเป็นทางออกสำหรับความต้องการที่อยู่ส่วนลึกของจิตใจ ทั้งๆ ที่ความต้องการเดิมไม่สามารถแสดงออกให้เห็นโดยเปิดเผยได้ เพราะถ้าแสดงออกแล้วสังคมจะไม่ยอมรับ จึงใช้พลังที่มีอยู่แสดงออกในทางที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น บางคนที่กำลังก้าวร้าว ถ้าหากแสดงอารมณ์รุนแรงออกมาในสถานที่หนึ่ง สังคมอาจไม่ยอมรับ ก็หันไปแสดงความสามารถบนเวทีด้วยการเป็นนักมวยที่มีชื่อเสียง หรืออาสาสมัครปราบตามชายแดน เพื่อป้องกันประเทศชาติ เป็นต้น

6.11 การถดถอย เป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะถดถอยหลังนี้เข้าคลอง โดยเฉพาะสถานการณ์ที่บุคคลต้องบางคนต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่ทราบว่าจะแก้ไขอย่างไร ก็จะถดถอยกลับไปแสดงพฤติกรรมที่เคยทำมาในอดีต หรือหันไปแสดงพฤติกรรมที่คล้ายกับเมื่อตอนเป็นเด็กเพื่อที่จะได้ไม่ต้องรับผิดชอบในปัญหานั้นๆ และบางครั้งยังเป็นการเรียกร้องความสนใจได้อีกด้วย เช่น เด็กบางคนในขณะที่ตกใจกลัว หรือว่าเหวก็อาจจะถดถอยกลับไปแสดงพฤติกรรมเหมือนพวกทารก เช่น ร้องไห้ ดูดนิ้วหรือกัดเล็บ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัยของบุคคลนั้นทั้งสิ้น

6.12 การติดอยู่กับที่ เป็นการติดแน่นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงแรกของพัฒนาการ เพราะการก้าวไปสู่พัฒนาการขั้นต่อไปนั้น เต็มไปด้วยความวิตกกังวล เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองหรือพึ่งพาตนเองไม่ได้ จะใช้กลวิธีทางชนิดนี้ปกป้องกันเอง ด้วยการตรึงแน่นอยู่กับพัฒนาการในช่วงวัยนั้น โดยมิได้พัฒนาต่อไปตามลำดับขั้นที่ควรเป็น เพื่อจะได้มีบุคคลอื่นคอยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

6.13 การลงโทษตัวเอง เป็นการรับเอาความคิด ความรู้สึกของบุคคลอื่นเข้าสู่ตนเอง เป็นกลวิธีทางที่ตรงกันข้ามกับการโยนความผิดไปให้ผู้อื่น (Projection) เช่น เมื่อบุคคลอื่น

แสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม แทนที่จะโกรธกลับลงโทษตัวเองว่าเป็นเพราะตนเองที่ไม่ดี คำด้อยไร้ค่า จึงสมควรได้รับการกระทำเช่นนั้น

6.14 การเพ้อฝัน เป็นการสร้างจินตนาการหรือมโนภาพขึ้นในจิตใจ เพื่อสนองความต้องการความปรารถนาที่ตนเองมีอยู่หรือต้องการให้เกิดขึ้น โดยไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง (Reality) เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดต่อปัญหาหรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น คนจนเพ้อฝันว่าถ้าตนเองเป็นเศรษฐี จะทำกิจการอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ในชีวิตจริงนั้น ไม่ยอมทำงานอะไรเลย การเพ้อฝันบางครั้งนำไปสู่กิจกรรมที่สร้างสรรค์ได้

6.15 ความฝันเป็นกระบวนการที่แรงขับซึ่งถูกเก็บกดไว้ไม่สามารถแสดงออกมาในระดับจิตสำนึกได้ จึงหาทางแสดงออกมาในรูปแบบของความฝัน เรื่องราวที่ปรากฏในความฝันมักจะออกมาในลักษณะที่บุคคลใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เข้าไปแทนที่แรงขับทางสัญชาตญาณที่ตนเองมีอยู่

6.16 การล้างบาป เป็นการกระทำบางอย่างเพื่อเป็นการชดใช้การกระทำเดิมที่ตนเองรู้สึกผิด เพื่อเป็นการลบล้างความรู้สึกสำนึกผิดที่ติดตามรบนอยู่ เช่นหญิงสาวที่ไม่สามารถพยาบาลดูแลแม่ที่เจ็บป่วยได้ เมื่อแม่เสียชีวิตลง ก็พยายามทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้อย่างมากมายนี้อาจคล้ายกับการทำบุญเพื่อล้างบาป

6.17 การเกิดอาการทางร่างกาย เป็นอาการวิตกกังวลภายในจิตใจได้เปลี่ยนแปลงไป ปรากฏเป็นอาการทางด้านร่างกาย เช่น ปวดศีรษะ ปวดท้อง โดยปราศจากสาเหตุทางด้านร่างกาย

6.18 การแยกหรือการเก็บกดอารมณ์ออกจากความคิด เป็นการแยกอารมณ์หรือเก็บกดอารมณ์ออกจากความคิด ความปรารถนา ความจำ ประสบการณ์ เมื่อแยกอารมณ์ออกไปแล้ว ความคิด ความจำ ความปรารถนาจะสามารถโผล่ขึ้นมาในระดับที่รู้ตัวได้ แต่อารมณ์ที่ทำให้เจ็บปวดไม่สบาย จะถูกเก็บกดอยู่ในระดับที่ไม่รู้ตัว ส่วนมากกลวิธานการป้องกันตัวชนิดนี้ มักจะได้ผลสมบูรณ์ คือบุคคลจะไม่เกิดความวิตกกังวลขึ้น แต่อาจทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่มึนอารมณ์เย็นชาเกินไป หรือเกิดภาวะว่างเปล่า คือบุคคลจะลืมความคิดที่ถูกเก็บกดไว้ และรู้สึกตัวว่าความคิดขาดการปะติดปะต่อ จำไม่ได้ว่าก่อนหน้านี้เคยคิดอย่างไร

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า กลไกในการป้องกันตัวเป็นวิธีการที่บุคคลใช้ในการปรับตัว เมื่อประสบปัญหาความคับข้องใจการใช้กลไกการป้องกันตัวจะช่วยยืดเวลาในการแก้ปัญหา เพราะจะช่วยให้ผ่อนคลายความเครียด ความไม่สบายใจ ทำให้คิดหาเหตุผลหรือแก้ไขปัญหาคได้

นอกจากนี้ ตรีศิลป์ บุญขจร(2549:130-134) ยังได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ไว้อย่างรวบรัดและเข้าใจง่ายในมุมมองที่สอดคล้องกัน ดังสรุปได้ว่า ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่สำคัญของ ฟรอยด์ ได้แก่

1. ทฤษฎีว่าด้วยบุคลิกภาพของบุคคล ฟรอยด์เห็นว่าบุคลิกภาพบุคคลประกอบด้วย 3 ระบบ คือ id, ego และ superego

อิด หมายถึง ระบบที่เกิดจากความปรารถนาตามหลักแห่งความพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อความปรารถนาทางเพศ

อีโก้ หมายถึง องค์ประกอบทางจิตในด้านที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม ที่ต้องการความรักและการยอมรับในสังคม

ซูเปอร์อีโก้ หมายถึง ระบบทางศีลธรรมและจริยธรรมที่ได้มาจากการอบรมเลี้ยงดูและการสั่งสอนทางศีลธรรม ประกอบด้วย 2 ระบบย่อย คือ อุดมคติ ซึ่งเป็นมาตรฐานคุณงามความดีตามที่ได้รับการอบรมมา และมโนธรรม ที่เป็นความสำนึกคอยเตือนสติไม่ให้กระทำในสิ่งขัดต่อศีลธรรมและจริยธรรม

2. ทฤษฎีว่าด้วยสัญชาตญาณ ซึ่งฟรอยด์เห็นว่า เป็นสภาวะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แหล่งที่มาของสัญชาตญาณคือ ความต้องการจำเป็นของร่างกาย (bodily needs) จุดหมายปลายทางของสัญชาตญาณ คือการปลดปล่อยความต้องการทางร่างกายให้หมดไป สัญชาตญาณก่อให้เกิดพลังทางจิตทั้งหมด อิด เป็นที่เก็บพลังงานทางจิตในการหลอมอีโก้และซูเปอร์อีโก้ ให้มีรูปแบบที่ต้องการ แบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ

2.1 สัญชาตญาณมุ่งเป็น ใช้ระบบพลังงานที่เรียกว่า “ลิบิโด” (libido) มีจุดมุ่งหมายที่จะทำความพึงพอใจ สัญชาตญาณทางเพศเป็นสัญชาตญาณมุ่งเป็น ที่สำคัญในทฤษฎีว่าด้วยสัญชาตญาณตามแนวจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์

2.2 สัญชาตญาณมุ่งตาย ฟรอยด์เห็นว่าแม้มนุษย์จะถูกสร้างให้มีชีวิตขึ้นมา แต่ก็มีสัญชาตญาณความปรารถนาที่จะสลายตัวไป จุดมุ่งหมายปลายทางคือกลับไปสู่ความไม่มีกาย ไม่มีรูปร่าง เป็นอนินทรีย์เดิม

สัญชาตญาณมุ่งเป็นและสัญชาตญาณมุ่งตายอาจผสมผสาน หรือลบด่างซึ่งกันและกันเพื่อทำให้เป็นกลางขึ้นมา อันจะทำให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ได้

3. ทฤษฎีว่าด้วยจิตกังวล (anxiety) “จิตกังวล” หมายถึง ประสบการณ์ทางอารมณ์ที่ปวดร้าว ทำให้เกิดการตื่นตัวของต่อมต่างๆภายในมนุษย์ จนเกิดความรู้สึกกลัวอันตรายในบางสิ่งบางอย่าง ทั้งจากภายในตัวและภายนอก ซึ่งฟรอยด์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

ประเภทแรก reality anxiety หมายถึง ความกังวลอันตรายซึ่งมีที่มาจากภายนอก หรือสิ่งแวดล้อมที่มีความเป็นจริง เช่น กลัวไฟ กลัวปืน เป็นต้น

ประเภทที่สอง neurotic anxiety หมายถึง ความกังวลถึงความกลัวที่มีอยู่ในจิต เป็นความกลัวจากสัญชาตญาณ ความกังวลบางลักษณะขาดเหตุผล เช่น กลัวสัตว์บางชนิด กลัวความสูง เป็นต้น ส่วนอาการอีกแบบ เป็นกิริยาที่เกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วน ไม่มีการเตือนล่วงหน้า เช่น วิ่งพล่านอย่างบ้าเลือด หรือเอาปืนยิงคนตายจำนวนมากโดยที่ตนยังไม่รู้ว่าตนกำลังทำอะไร

ประเภทที่สาม moral anxiety หมายถึง ความปวดร้าวทรมานจิตใจ ซึ่งมีที่มาจาก การข่มขู่คุกคามจากมโนธรรมของ ซูเปอร์อีโก้ เช่น ความรู้สึกผิดที่ทำให้เรื่องผิดศีลธรรม จึงทำให้ทรมานใจ เพราะถูกมโนธรรมของตนประณามตนเอง จึงทุกข์ใจตลอดเวลา เป็นต้น

4. ทฤษฎีว่าด้วยระบบแก้ไขความคับข้องใจ มีหลายวิธีการที่สำคัญ ได้แก่ การปรับตัวเองให้เหมือนผู้อื่น (identification) เพื่อสร้างบุคลิกภาพของตน หรือเลียนแบบบุคคลที่มีบุคลิกภาพเหมือนสิ่งที่ตนขาด, การทดแทน (displacement) คือ กระบวนการลดความเครียดด้วยการหันเหไปยังสิ่งอื่นเป็นการทดแทน, การทดเทิด (sublimation) คือ กระบวนการลดความเครียดด้วยการหันไปหาความสูงส่งทางวัฒนธรรม

5. ทฤษฎีว่าด้วยปมเพศ “ปม” ตามหลักจิตวิทยาของฟรอยด์ หมายถึงกลุ่มอารมณ์ที่ตกค้างอยู่ในจิตไร้สำนึก มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ให้แสดงออกในลักษณะต่างๆ ปมเพศที่สำคัญ คือ ปมอีดีปัส (Oedipus Complex) หมายถึง จิตใจของชายที่มีจิตสำนึกรักผู้ให้กำเนิดที่มีเพศตรงกันข้ามกับตน และเกลียดผู้ให้กำเนิดที่มีเพศเดียวกับตน และปมอีเล็คตรา (Electra Complex) หมายถึงสภาวะจิตของหญิงที่มีแนวโน้มจะรักพ่อและเกลียดแม่

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ดังที่ได้รวบรวมสาระสำคัญไว้ทั้งหมดข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ เป็นทฤษฎีที่มีอิทธิพลมากทั้งทางตรง และทางอ้อม ผู้ที่มีความเชื่อ และเลื่อมใสในทฤษฎีดังกล่าวนี้ ย่อมมีแนวทางที่จะนำหลักการต่างๆ ไปใช้เพื่อเกิดประโยชน์แก่สาขาวิชาชีพต่างๆ หรือการดำเนินชีวิตของตนต่อไป เพื่อให้เข้าใจตัวเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น ดังที่ นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน). (2551:3) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “มนุษย์มีความอยากรู้จักทั้งตัวเองและผู้อื่น บางครั้งเราก็ไม่เข้าใจว่าพฤติกรรมบางประเภทเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงมีพฤติกรรมที่ตนคาดไม่ถึงเกิดขึ้นมาได้ ทั้งที่ต้องการรู้ว่าทำไมบุคคลถึงทำเช่นนั้น แต่ก็ไม่สามารถศึกษาปรากฏการณ์แต่ละอันได้ทุกแง่มุม” ในขณะที่ ชำนาญ รอดเหตุภัย (2552:7) ก็ได้กล่าวถึงความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ในมุมมองที่สรุปได้ว่าเป็นความรู้สึกหรือสัญชาตญาณอีกอย่างหนึ่งของสัตว์โลกทั้งหลายโดยเฉพาะมนุษย์ เพราะมีสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตที่สร้างความงุนงงสนเท่ห์มากมายอยู่ตลอดเวลา ทำให้มนุษย์ต้องการ

แสวงหาคำอธิบายหรือคำตอบที่แท้จริงของปัญหา ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามความรู้ ความสนใจ ตลอดจนความเชื่อและประสบการณ์ของคนแต่ละหมู่เหล่า ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดขึ้น จากความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องที่ตนสงสัยนั่นเอง

ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่รวบรวมได้ข้างต้นนี้ จึงสามารถนำไปใช้วิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมได้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีทางวรรณกรรมหรือทฤษฎีทางจิตวิทยา ได้มีการพัฒนาออกมาหลากหลายรูปแบบ ซึ่งหากจะนำมาใช้เป็นกรอบคิดในงานวิจัยด้านวรรณกรรมต่างๆ นั้น ผู้วิจัยต้องรู้จักศึกษารายละเอียดแนวคิดหลัก และสาระสำคัญของรูปแบบแนวคิด ความเชื่อของทฤษฎีนั้นให้ถี่ถ้วน จึงจะสามารถเลือกใช้ทฤษฎีที่เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบ โดยอิงจากแนวคิดทฤษฎีที่ตั้งไว้อย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน จึงจะทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและมีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องยิ่งขึ้น เพราะการวิจัยที่ดีเป็นพื้นฐานของการวิจารณ์ที่มีประสิทธิภาพด้วย และจากการศึกษาข้อมูลสาระสำคัญของแต่ละทฤษฎีดังกล่าวมาทั้งหมดนี้แล้ว ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปสำหรับการพิจารณาเลือกทฤษฎีโครงสร้างวรรณกรรม ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ และกรอบคิดการศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบของโจทย์ในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์บุคลิกภาพหรือพฤติกรรมตัวละครในวรรณกรรมประเภทนวนิยายโดยใช้ทฤษฎีเชิงจิตวิทยานี้ มีผู้ทำการวิจัยไว้ ดังนี้

ชลธิรา สัตยาวัฒนา(2513) ศึกษาวิจัยโดยมุ่งที่จะค้นหาวิธีการทำให้การศึกษาวิจารณ์วรรณคดีไทยทันสมัยและน่าสนใจขึ้น โดยการนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย นับว่าเป็นผู้ที่วิจารณ์แนวนี้เป็นท่านแรกในวงการวรรณคดีศึกษาของไทยซึ่งผลการวิจัยสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ได้ 4 หัวข้อ คือ

1. การนำหลักจิตวิทยาทั่วไป หลักแบบฉบับและหลักพิจารณาความงาม ซึ่งนักวิจารณ์ตะวันตกได้บัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ มาใช้ในการศึกษาวิจารณ์วรรณคดีไทย ก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญคือ ทำให้มีความเข้าใจวรรณคดีไทยในแง่ต่างๆ ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การศึกษาเรื่องขุนช้างขุนแผน ทำให้เห็นสภาพจิตใจของตัวละครทุกตัวในเรื่องที่คล้ายคลึงกับจิตใจทั่วไปของมนุษย์ ความก้าวร้าวเป็นลักษณะทางจิตวิทยาที่เด่นมากในวรรณคดีเรื่องนี้ โดยเฉพาะขุนแผนและนางวันทอง ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญ จึงทำให้วรรณคดีเรื่องนี้แปลกแตกต่างไปจากวรรณคดีเรื่องอื่นและชวนให้น่าอ่านยิ่งขึ้น เพราะตัวละครมีชีวิตจิตใจเหมือนกับมนุษย์จริงๆ, การวิจารณ์วรรณคดีในแง่แบบฉบับทำให้เข้าใจวรรณคดีในแง่จิตใจสำนึกส่วนรวมมีอิทธิพลต่อการ

แสดงจินตนาการสร้างสรรค์ของกวีและมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน โดยยกกรณีศึกษา “ปมอีดีพัส” ที่เป็นความรู้สึกที่เกิดจากจิตใต้สำนึกของผู้ชายที่รักแม่แต่เกลียดพ่อถึงขั้นฆ่าได้ ซึ่งปรากฏในวรรณคดีด้านานและนิทานพื้นเมืองของชนชาติต่างๆไป ในวรรณคดีไทยมีอยู่ในเรื่อง รามเกียรติ์ เรื่องทศกัณฐ์ทรมานนางสีดา เรื่องพระยากกัณฐ์ทรมานนางสีดาและเรื่องสิงห์ไกรภพ, การวิจารณ์ในแง่ ศุนทรียศาสตร์ มีส่วนช่วยให้เข้าใจวรรณคดีลึกซึ้งกว่าเดิม เช่นการพินิจพิจารณาเพื่อเข้าใจงาน ประพันธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นต้น

2. การนำหลักวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย ช่วยให้เราเข้าใจวรรณคดีไทยได้ลึกซึ้งกว่าเดิมนั้น แสดงว่าวรรณคดีไทยมีลักษณะเป็นสากล สามารถนำมาตัดสินและประเมินคุณค่าได้ด้วยหลักสากล

3. เมื่อวรรณคดีไทยมีลักษณะความเป็นสากล ย่อมทำให้เราตระหนักถึงคุณค่า วรรณคดีไทยว่าไม่ได้ด้อยกว่าวรรณคดีต่างประเทศ นอกจากนี้หากวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีไทย อย่างละเอียด จะแลเห็นความซับซ้อนของสัญลักษณ์และความสวยงามเด่นชัดของภาพพจน์ ความรุนแรงด้านอารมณ์และรายละเอียดอื่นๆ จะทำให้รู้สึกภาคภูมิใจในคุณค่าวรรณคดีไทยเพิ่มขึ้น

4. บทวิจารณ์วรรณคดีไทยบางบทอาจไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร เช่น เนื้อหาของบทวิจารณ์ ครอบคลุมวรรณคดีไม่ได้ตลอดเรื่อง ทั้งนี้เพราะจำกัดด้วยทฤษฎีที่บัญญัติไว้

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2529) ได้วิเคราะห์ตัวละครเอกที่ชื่อ “เหมือนแพรว” ในนวนิยายเรื่อง “บ้านขนนก” โดยใช้ทฤษฎีจิตวิทยา พบว่าเหมือนแพรวมีบุคลิกภาพ คือเป็นผู้ที่มีความหวาดกลัว สูง อ่อนไหวง่าย มีสัญชาตญาณมุ่งเป็นและมุ่งตาย เก็บกดความขมขื่น จริงจังกับชีวิต มองโลกในแง่ร้าย และอ้างว้างเดียวดาย จึงเป็นสาเหตุให้เหมือนแพรวไม่สามารถมีชีวิตอยู่ในโลกได้ จึงฆ่าตัวตาย ในที่สุด

อุษณีย์ พงศ์ประยูร (2536) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเชิงจิตวิทยา ในนวนิยายไทยปัจจุบันช่วง พ.ศ.2516-พ.ศ.2532 กล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้ตัวละครมีปัญหา เนื่องจาก ปัญหาใหญ่ 3 ประการที่บกพร่องคือการอบรมเลี้ยงดูและสภาพครอบครัว สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความต้องการส่วนบุคคล

กุลวัชรีย์ ชีระกุล (2540) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎี จิตวิทยา สรุปผลได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกของตัวละครในวรรณคดีทั้ง 4 เรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัยมณีและขุนช้างขุนแผน สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีจิตวิทยานุคลิกภาพของซิก มุนด์ ฟรอยด์ และคาร์ล กุสตาฟ จุง ได้แก่พฤติกรรมก้าวร้าวทำลายตนเองและผู้อื่น อันเกิดมาจาก สัญชาตญาณมุ่งตาย พฤติกรรมเจ้าชู้ เกิดจากสัญชาตญาณมุ่งเป็น การเอาแต่ใจตนเอง เกิดจากพลัง

อำนาจของ Id พฤติกรรมรักศักดิ์ศรีของตนและรักนวลสงวนตัว เกิดจากพลังอำนาจของ Super Ego และพฤติกรรมลั้งเลตัดสินใจไม่ได้ เกิดจากวิตกังวลต่อมโนธรรมและจิตสำนึกที่ไฝ่ดี

จิราวรรณ สุนทรวาทิน (2542) ได้ศึกษากลวิธานในการป้องกันตัวของตัวละครหญิงที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศในนวนิยายของโบตัน พบว่า กลวิธานในการป้องกันตัวมีผลทำให้ตัวละครเกิดการเปลี่ยนแปลง ด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรม จากตัวละครที่เคยเป็นคนเข้มแข็งเชื่อมั่นในตนเอง กลายเป็นตัวละครที่มีพฤติกรรมหลีกหนี ในขณะที่ตัวละครที่มีพฤติกรรมหลีกหนี ก็เปลี่ยนพฤติกรรมกลายเป็นคนที่พร้อมจะต่อสู้เพื่อปกป้องตนเอง

พิศมร แสงสัทยา (2544) ได้วิเคราะห์นวนิยายของปิยะพร ศักดิ์เกษม ด้านกลวิธีการแต่งและแนวคิด จำนวน 10 เรื่อง พบว่า ด้านโครงเรื่องเป็นโครงเรื่องที่เรียบง่ายและใช้ความขัดแย้งระหว่างตัวละครเป็นเกณฑ์ในการสร้างโครงเรื่อง ด้านการดำเนินเรื่อง พบว่า ใช้การเปิดเรื่องด้วยการพรรณนาฉากและบรรยากาศเป็นส่วนใหญ่ การเล่าเรื่องใช้การเล่าย้อนต้นมากที่สุด การปิดเรื่องใช้วิธีการปิดเรื่องแบบสมจริงมากที่สุด ด้านการสร้างตัวละครมีการสร้างตัวละครแบบหลายมิติกับแบบมิติเดียว ด้านการใช้บทสนทนาพบว่า บทสนทนาช่วยดำเนินเรื่องให้รวดเร็วขึ้น ด้านการสร้างฉากพบว่า ใช้ฉากในประเทศและฉากต่างประเทศ ด้านการใช้ภาษาพบว่าใช้พรรณนาโวหารเด่นชัดที่สุด รองลงมาคืออุปมาโวหารและอุปลักษณ์โวหาร ส่วนด้านแนวคิด ผู้เขียนเสนอแนวคิด 5 ประการ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต พบว่า ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ให้ความสำคัญกับจิตใจ ดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายจะทำให้ได้พบความสุขที่แท้จริง แนวคิดเกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาวพบว่า ต้องเริ่มต้นอย่างถูกต้องและเปิดเผยตามขั้นตอนของสังคม แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวพบว่าสมาชิกภายในครอบครัวอันประกอบด้วยแม่ พ่อ และญาติผู้ใหญ่ มีบทบาทและหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูและปลูกฝังทัศนคติที่ดีงามให้กับเด็กเพื่อให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่ดีของสังคม แนวคิดเกี่ยวกับสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสังคมที่มุ่งเน้นวัตถุ ให้ความสำคัญกับชื่อเสียงเกียรติยศ อำนาจและความร่ำรวย ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาการแสวงหาวัตถุโดยไม่คำนึงถึงวิธีการ แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง พบว่า นักการเมืองมักจะเห็นแก่ผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ

วันจรัตน์ เดชวิสัย (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์ตัวละครที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหาทางสังคมในนวนิยายของทมยันตี ในแง่ของบุคลิกภาพด้านพฤติกรรมตัวละคร พบว่า อิทธิพลของสภาพครอบครัว การอบรม เลี้ยงดู เป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ตัวละครมีพฤติกรรมเป็นปัญหาสังคม โดยเฉพาะสภาพครอบครัวแตกแยก และการอบรมเลี้ยงดูที่เข้มงวดในเรื่องความประพฤติ ส่วนทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกื้อหนุนให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากยิ่งขึ้น อันได้แก่ สภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย การเลียนแบบพฤติกรรมผู้อื่นหรือการได้รับตัวอย่างที่ไม่ดีจาก

ผู้ใหญ่ ความขัดแย้งในด้านวัฒนธรรม สำหรับความต้องการส่วนบุคคลมาจากความต้องการความรักและกิเลสต่างๆ อันสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูเป็นสำคัญ

ทิตฐิตานาคเกษม (2545) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของประภัสสร เสวิกุล จำนวน 26 เรื่อง จากการวิเคราะห์ด้านองค์ประกอบทางวรรณศิลป์ พบว่า ประภัสสร เสวิกุล ได้ใช้ประสบการณ์ การค้นคว้าข้อมูลและจินตนาการ มาผูกเรื่องเป็นโครงเรื่อง โดยนิยมเริ่มเรื่องด้วยบรรยายฉาก บรรยายตัวละคร บรรยายถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นปมปัญหา สำคัญเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนต่างๆ ไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำเข้าสู่เนื้อเรื่องได้อย่างรวดเร็ว ได้ใช้ข้อขัดแย้งที่เกี่ยวกับเรื่องทัศนคติ ค่านิยม และสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมมาเป็นการดำเนินเรื่องส่วนใหญ่และนิยมปิดเรื่องแบบ โศกนาฏกรรมมากกว่าลักษณะอื่น ตัวละครส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาได้อย่างสมจริงและมีชีวิตชีวาน่าประทับใจ นอกจากนั้นยังมีการสร้างฉาก บรรยายฉาก ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้อย่างละเอียดและชัดเจน ดังนั้นนวนิยายของประภัสสร เสวิกุล จึงแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและค่านิยมของคนในแต่ละสังคมได้อย่างชัดเจนและกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็สื่อให้เห็นสภาพชีวิตของผู้คนในสังคม พบว่า ในด้านครอบครัวมีทั้งครอบครัวที่มีความอบอุ่นและครอบครัวที่มีปัญหาความขัดแย้งกันในครอบครัว ด้านพฤติกรรมของคนในสังคมมีปัญหาเรื่องพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม ด้านเศรษฐกิจมีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจที่ประสบภาวะขาดทุนในยุคฟองสบู่แตก และด้านการเมือง การปกครอง มีปัญหาในเรื่องการแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ความขัดแย้งทางความคิดในลัทธิการเมืองที่แตกต่างกัน ซึ่งประภัสสร เสวิกุล สามารถสะท้อนสภาพชีวิตและความเป็นไปของสังคมได้อย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล มีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ทั้งนี้ยังส่งเสริมให้ผู้อ่านช่วยกันรักษาคุณงามความดี เช่น ในด้านวิถีชีวิต ค่านิยมและคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

พีรพล เทพประสิทธิ์ (2545) ได้วิเคราะห์บุคลิกภาพตัวละครเอกตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในนวนิยายเรื่องหลายชีวิต ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการหล่อหลอมของบุคลิกภาพนั้น เกิดจากอิทธิพลทางครอบครัวและสังคมภายนอก เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบุคลิกภาพให้เกิดขึ้นกับตัวละครเกือบทุกตัว มีตัวละครเพียงบางตัวที่มีการหล่อหลอมบุคลิกภาพจากโครงสร้างภายใน โดยไม่เกี่ยวกับอิทธิพลในครอบครัวและอิทธิพลภายนอกเลย ในด้านการตรึงแน่นของตัวละครที่เกิดขึ้นในแต่ละตัวนั้น ส่งผลให้เกิดการแสดงออกของพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของการตรึงแน่นที่เกิดขึ้น ส่วนในด้านของกลวิธีที่ตัวละครใช้นั้น เป็นกลวิธีที่สามารถพบเห็นได้ทั้งหมดในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน โดยตัวละครใช้กลวิธีเพื่อลดความตึงเครียดที่เกิดขึ้นภายในจิตใจทั้งสิ้นและแสดงออกมาในทางที่สังคมยอมรับ

ดวงทิพย์ คุ้มมณี (2546) ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของตัวละครหญิงในนวนิยายกรณียศศึกษานวนิยายของกึ่งจักร ปี พ.ศ.2535-2544 พบว่า สถานภาพและบทบาทของตัวละครหญิงในนวนิยายทั้งในครอบครัวและสังคม สะท้อนภาพชีวิตของผู้หญิงในสังคมปัจจุบันมีทั้งความสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมในปัจจุบัน ส่วนปัญหาที่ตัวละครหญิงในนวนิยายยังต้องประสบอยู่ เป็นปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และความคาดหวังที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและหาทางในการแก้ปัญหาที่ผู้หญิงในสังคมได้รับต่อไป

วรรณะรัตน์ ไชยวงศ์ (2550) ได้วิเคราะห์กลวิธีการแต่งและคุณค่าของนวนิยายแปลเกาหลี ของสำนักพิมพ์แจ่มใส จำนวน 5 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการสร้างโครงเรื่องในนวนิยายแปลเกาหลีมีการดำเนินโครงเรื่องที่กระชับ มีความกระชับของปมความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับตัวเอง และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อย่างต่อเนื่องจนจบเรื่อง และจบเรื่องด้วยโศกนาฏกรรมเป็นส่วนใหญ่ แก่นเรื่องเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างชายกับหญิงที่เกิดจากความผูกพันและเกิดเป็นรักที่ไม่ได้ครองคู่กันเป็นส่วนใหญ่ การสร้างตัวละครเป็นลักษณะแบบกลมและตัวละครมีความสัมพันธ์เป็นรักที่เส้า การสร้างฉากสถานที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมีความเหมาะสมกับเหตุการณ์ ทั้งสถานที่จริงและสถานที่สมมติ นอกจากนี้ฉากสถานที่ยังแสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตของคนเกาหลี ด้านมุมมอง การเล่าเรื่องผสมระหว่างผู้เล่าเรื่องเป็นตัวเอกและผู้รู้แจ้งตลอดทั้งเรื่อง ทำให้เรื่องน่าสนใจ สดใส การเขียน ผู้แปลใช้ถ้อยคำได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและลักษณะนิสัย วยของตัวละคร การใช้ความเปรียบอุปมาโวหารเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดความรู้สึกสะท้อนใจและเห็นภาพได้ชัดเจน ส่วนการใช้ประโยคสามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้อย่างรวดเร็ว เหมาะสมกับสถานะของตัวละคร ทำให้เรื่องสนุกน่าติดตาม คุณค่าของนวนิยายแปลเกาหลีที่ปรากฏ ทุกเรื่องมีปมปัญหาครอบครัวมาจากการหย่าร้าง ความไม่เข้าใจกัน และขาดการสื่อสารภายในครอบครัว การเลี้ยงดู ด้านปัญหาเด็กวัยรุ่นที่ขาดความรัก ความอบอุ่น ขาดการดูแลจากผู้ใหญ่ จึงแสดงออกทางพฤติกรรมที่ก้าวร้าว กิเลสตัณหาที่เกิดขึ้นจากกิเลสตัณหาที่ไม่รู้จักพอ ความทะเยอทะยานอยาก และความริษยา

กนกวรรณ กันสินธ์ (2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์บุคลิกภาพตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของกึ่งจักร ระหว่าง พ.ศ.2545-พ.ศ.2550 ผลการวิจัย พบว่า ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนวนิยายของกึ่งจักรทั้ง 7 เรื่องมีบุคลิกภาพภายนอกที่สอดคล้องกันโดยภาพรวม กล่าวคือ บุคลิกภาพนอกด้านลักษณะทางกาย เป็นหญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม เป็นตัวละครแบบฉบับของนวนิยายไทยโดยทั่วไป แต่ตัวละครบางตัวก็มีรูปร่างลักษณะความงามแบบสมัยใหม่ บุคลิกภาพภายนอกด้านอาภักิริยา เริ่มมีภาพลักษณ์ของสตรีสมัยใหม่กว่าครึ่ง บุคลิกภาพภายในด้านสติปัญญาค่อนข้าง

เป็นภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่ คือเฉลียวฉลาด ปัญญาดี มีเหตุผลอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยที่เป็นแบบฉบับอยู่

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับงานวรรณกรรม และทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ สามารถสรุปได้ว่าทฤษฎีจิตวิทยา เมื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมตัวละครในนวนิยายแต่ละเรื่องแล้ว สามารถที่จะอธิบายให้เข้าใจถึงที่มาหรือสาเหตุเบื้องหลังในการแสดงออกทางพฤติกรรมของตัวละครได้ตามนัยแห่งแนวคิดทางจิตวิทยา

